

Katarzyna Jasińska-Zdun

J INGVA ATINA

SKRYPT

DLA STUDENTÓW

CYWILIZACJI ŚRÓDZIEMNOMORSKIEJ

PARS
PRIMA

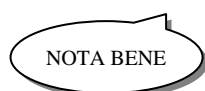
THE MEDITERRANEAN SEA DIVIDED INTO THE EASTERN AND WESTERN SEAS. SURVIVES INTO ITS PRESENT PARTS OR SEAS
IN VARIOUS AND MODERN FORMS. THE EASTERN PART IS THE EASTERN MEDITERRANEAN SEA. THE WESTERN PART IS THE WESTERN MEDITERRANEAN SEA.

POSTERIOR PARTS

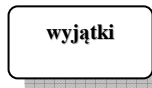
POSTERIOR PARTS

POSTERIOR PARTS

LEGENDA

Dobrze odnotuj; przeczytaj uważnie

to TRZEBA zapamiętać

tak oznaczone są (na początku skryptu) łatwe teksty preparowane

tak oznaczone są (na początku skryptu) wybrane zwroty i zdania z tekstów oryginalnych

tak oznaczone są teksty o tematyce chrześcijańskiej i fragmenty Biblii

wiekopomne tłumaczenia studentów; zupełnie błędne, ale warte odnotowania

niepreparowany oryginał

MATERIAŁY

OBOWIĄZKOWE

K. Kumaniecki *Słownik łacińsko-polski*, PWN lub
J. Korpanty *Mały słownik łacińsko-polski*, PWN

NIEOBOWIĄZKOWE

M. Wielewski *Krótką gramatyka języka łacińskiego*, PWN lub
J. Wikarjak *Gramatyka opisowa języka łacińskiego*, PWN
L. Winniczuk *Mały słownik polsko-łaciński*, PWN
J. Sondel *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Universitas

LECTIO PRIMA

HISTORIA JĘZYKA, ALFABET ŁACIŃSKI, AKCENTOWANIE I WYMOWA, PODSTAWOWE WIADOMOŚCI O FLEKSJI ŁACIŃSKIEJ

1. Alfabet łaciński (złoty wiek) w zestawieniu z greckimi wzorami liter.

Aa	Bb	Cc	Dd	Ee	Ff	Gg	Hh	Ii	Kk	Ll	Mm
Aα	Bβ	Γγ	Δδ	Eε	FF	Γγ	Hη	Iι	Kκ	Λλ	Mμ
Nn	Oo	Pp	Qq	Rr	Ss	Tt	Uu	Vv	Xx	Yy	Zz
Nν	Oο	Ππ	Ϟ ϟ	Pρ	Σσ	Tτ	Υυ	FF	Xχ	Υυ	Zζ

Alfabet łaciński wywodzi się z alfabetu etruskiego i w II w. p.n.e. składał się z 21 znaków.

Pierwotnie pomiędzy F a H była litera Z. Została ona usunięta w IV wieku p.n.e. jako zbędna (język łaciński nie ma tego dźwięku) przez cenzora Appiusza Klaudiusza Caecusa. Na to miejsce wprowadzono literę G, która jest graficznym wariantem litery C. Do tamtej pory litera C służyła do oddawania zarówno głoski /K/, jak i głoski /G/, natomiast od czasu reformy C oznaczało wyłącznie głoskę /K/. Zmiana ta spowodowała także ograniczenie stosowania litery Q, a K prawie zupełnie wyszła z użycia. Litera Y została dodana, a Z ponownie dodana w I wieku p.n.e. w celu dokładnego oddawania na piśmie wyrazów greckich. W średniowieczu pojawia się litera W powstała z podwojonego V oznaczającego samogłoskę /U/ (stąd angielska nazwa W - double U). Jednak litera ta jest pierwotnie po prostu ligaturą stosowaną zamiast sekwencji VV, co oznacza sylabę *wu* - i stąd pochodzi jej polska nazwa. Wreszcie w połowie XVI wieku litera I, oznaczająca do tej pory zarówno samogłoskę, jak i półsamogłoskę zostaje rozróżniona na I oraz J. Analogicznego rozróżnienia dokonuje się dla V, litera ta rozdziela się na U dla samogłoski oraz V dla półsamogłoski (lub spółgłoski).

2. Wymowa późna / restytuowana (*restituta*).

❖ dyftongi (dwugłoski)

ae	[e]	/	[aj]	<i>saepe</i>	[sepe] / [sajpe]	często
oe	[e]	/	[oj]	<i>poena</i>	[pena] / [pojna]	kara
au	[a]	/	[au]	<i>aurum</i>	[aʀum]	złoto
eu	[e]	/	[e]	<i>Europa</i>	[europa]	Europa

ale z rozdzielnikiem (*trema*):

aë	[ae]	<i>aër</i>	[aer]	powietrze
oë	[oe]	<i>poëta</i>	[poeta]	poeta

❖ litera **qu** nigdy nie występuje sama, ale zawsze z następującym po sobie **u** (qu)

qu [kw] / [k] *aqua* [akwa] / [akta] woda *quinque* [kwinkwe] / [k] *inckte* pięć

❖ litera **u** jak

1. [w] po q, ng, s z następującą po nich samogłoską należącą do innej zgłoski / []

2. [u] po pozostałych literach

❖ niektóre spółgłoski

c jak

1. [k] przed a, o, u, spółgłoskami oraz w wygłosie / [k]

2. [c] przed e, i, y, dyftongami / [k]

s	[s]	<i>rosa</i>	[rosa]	róża
t	[t]	<i>otium</i>	[otium]	czas wolny
v	[w] / []	<i>vinum</i>	[winum] / [linum]	wino
x	[ks]	<i>lex</i>	[leks]	prawo
y	[y]	<i>ypsilon</i>	[ypsilon]	υ
z	[z]	<i>Zephyrus</i>	[Zefyrus]	Zefir

❖ zbitki

ph [f] *philosophia* [filosofia] filozofia

rh [r] *rhombus* [rombus] romb

th [t] *cathedra* [katedra] krzesło z poręczami

ch [ch] *charakter* [charakter] właściwość

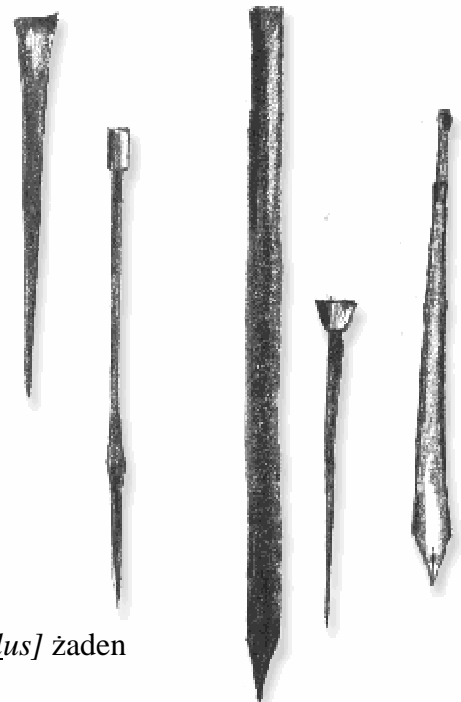
❖ **geminaty** (podwójne spółgłoski)

wymawiamy obie spółgłoski *ecclesia* [ekkleisia] kościół, *nullus* [nullus] żaden

W pisowni wielkich liter stosuje się na ogół zasady polskiej ortografii z wyjątkiem przymiotników urobionych od nazw własnych, które piszemy w łacinie wielką literą (*lingua Latina język łaciński*).

3. Podział na sylaby.

Podział na sylaby w języku łacińskim przebiega podobnie jak w polskim. Pojedyncza spółgłoska należy do następnej sylaby: *a-mor* (miłość), *lau-do* (chwałę). Jeśli od jakiejś grupy liter nie może zaczynać się w łacinie wyraz, to przy podziale na sylaby rozdziela się tę grupę liter: *ter-ra*, nie:

te-rra (ziemia); *om-nis, nie: o-mnis* (każdy). Wyrazy złożone z przyimkami dzieli się według ich części składowych: *ab-i-re nie: a-bi-re* (odchodzić), *post-e-a nie: po-ste-a* (później).

4. Iloczas (długość). Akcentowanie.

**W łacinie każda z samogłosek może być długa: ā, ē, ō, ū, ī,
lub krótka: ă, ě, օ, ŭ, ĩ.**

Akcent pada na sylabę przedostatnią, jeśli jest ona długa (*natūra natura*, *magīster nauczyciel*); jeśli jest krótka, akcent cofa się na trzecią od końca (*con-di-cĭ-o warunek*, *ma-xĭ-mus największy*).

**SAMOGŁOSKA STOJĄCA BEZPOŚREDNIO PRZED SAMOGŁOSKĄ
JEST ZAWSZE KRÓTKA**

1. Przeczytaj. Podziel na sylaby. Jakie polskie słowa pochodzą od tych łacińskich?

a) aqua, b) medicus, c) carmen, d) dignitas, e) episcopus, f) familia, g) quinta essentia, h) historia, i) ludus, k) Kalendae, l) flos, m) maiestas, n) nummus, o) opus, p) pagina, q) universus, r) ratio, s) sanguis, t) terra, u) urbs, v) verbum, x) xenophobia, z) avis, α) argentum, β) prohibeo, γ) gloria, δ) dominus, ε) exemplar, ζ) pars, η) labor, θ) thermae, ι) ruber, κ) Karthago, λ) lingua, μ) manus, ν) nihil, ξ) Xerxes, ο) odor, π) pauper, ρ) lignum, σ) sedes, τ) templum, υ) ypsilon, φ) philosophia, χ) noster, ψ) psalmus, ω) officium, ϝ) aurum, Ϟ) bis, ϟ) gravis, Ϡ) poena, ϡ) hostia, ϣ) vita, ϣ) zuppa, ϣ) charta, ϣ) thesaurus, ϣ) ira, ϣ) ovum, ϣ) lucrum, ϣ) manuscriptum, ϣ) nomen, ϣ) sol, ϣ) eiaculor, ϣ) persona, ϣ) crimen, ϣ) abstineo, ϣ) rhetor, ϣ) signum, ϣ) tabernaculum

2. Napisz po łacinie podane niżej wyrazy. Jeśli łacińskie słowo ma inną końcówkę - podano ją w nawiasach kwadratowych.

<i>polskie</i>	<i>łacińskie</i>
j	i
e	e, ae, oe
w	v
k	c
z	s

<i>polskie</i>	<i>łacińskie</i>
ks	x
sw	su
kw	qu
cj	ti
sz	s

Kwintilian[us]

Werres

kol[1]okwium

Erazm[us]

Liwiusz

skryba

Jowisz

Cezar

lektor

Owidiusz

filozof[us]

relikwie

Seneka

rytm[us]

akwa (woda)

Marcjalis

kodeks

judeks (sędzia)

Horacjusz

kontra

lingwa (język)

3. Podziel na sylaby. Zaznacz sylabę akcentowaną.

a) video (widzę)

h) coërceo (otaczam)

b) extemporanea (improvizowana)

i) coequalis (rówieśnik)

c) viduus (wdowiec)

j) quietus (spokój)

d) versutiloquus (chytry)

k) paenitentia (skrucha)

e) nominatio (wniosek)

l) creatrix (matka)

f) facio (robię)

m) puella (dziewczyna)

g) compressio (ściśnięcie)

4. Jakie polskie terminy komputerowe pochodzą (przez język angielski) ze słów łacińskich?

a) delere b) inserere c) porta d) intrare e) computare f) com-primere,3,-pressi,-pressum

g) servire h) clavis i) discus j) demonstrare k) spatium l) partior m) fragmentum n) bonus

CZĘŚCI MOWY

główne części mowy		szczegółowe części mowy		przykład		odmienia się przez
polski	łacina	polski	łacina	polski	łacina	
rzeczownik	substantivum			<i>pan</i>	<i>dominus</i>	przypadki, liczby
przymiotnik	adiectivum			<i>jasny</i>	<i>clarus</i>	przypadki, liczby
		zaimkowy	pronominale	<i>żaden</i>	<i>nullus</i>	
przysłówek	adverbium			<i>jasno</i>	<i>clare</i>	—
liczebnik	numerale	główny	cardinale	<i>dziesięć</i>	<i>decem</i>	— (z wyjątkami)
		porządkowy	ordinale	<i>dziesiąty</i>	<i>decimus</i>	przypadki
		podziałowy	distributivum	<i>po dziesięć</i>	<i>deni</i>	— (z wyjątkami)
		przysłówkowy	adverbium numerale	<i>dziesięć razy</i>	<i>decies</i>	—
zaimek	pronomen	osobowy	personale	<i>ja</i>	<i>ego</i>	przypadki, liczby
		zwrotny	reflexivum	<i>się (jego)</i>	<i>se</i>	przypadki, liczby
		dzierżawczy	possessivum	<i>mój</i>	<i>meus</i>	przypadki, liczby
		wskazujący	demonstrativum	<i>ten</i>	<i>hic</i>	przypadki, liczby
		względny	relativum	<i>który</i>	<i>qui</i>	przypadki, liczby
		nieokreślony	indefinitum	<i>ktoś</i>	<i>aliquis</i>	przypadki, liczby
czasownik	verbum			<i>kocham</i>	<i>amo</i>	osoby, czasy, strony
imiesłów	participium			<i>kochający</i>	<i>amans</i>	przypadki, liczby

FLEKSJA JĘZYKA ŁACIŃSKIEGO (ZARYS)

I. DEKLINACJA (odmiana NOMINA) – odmiana przez przypadki i liczby (5 deklinacji)

1. rzeczownik (substantivum)	4. zaimek (pronomen)
2. przymiotnik (adiectivum)	5. imiesłów (participium)
3. liczebnik (numerale)	

W odmianie NOMINA występują

1. PRZYPADKI (CASUS)

zaimek pytajny

1 NOMINATIVUS (Nom.) Mianownik	Quis? Quid?	Kto? Co?
2 GENETIVUS (Gen.) dopełniacz	Cuius?	Kogo? Czego?
3 DATIVUS (Dat.) Celownik	Cui?	Komu? Czemu?
4 ACCUSATIVUS (Acc.) Biernik	Quem? Quid?	Kogo? Co?
5 ABLATIVUS (Abl.) Narzędnik + Miejsownik	Quo?	Kim? Czym?
6 VOCATIVUS (Voc.) Wołacz	—	—

2. LICZBY (NUMERI)

singularis (sg.) pojedyncza

pluralis (pl.) mnoga

3. RODZAJE (GENERA)

masculinum *m* (męski)

femininum *f* (żeński)

neutrum *n* (nijaki)

II. KONIUGACJA (odmiana VERBA) – odmiana przez osoby, liczby, tryby, czasy, strony (4 koniugacje)

1. czasownik

W odmianie VERBA występują

1. **OSOBY (PERSONAE): 1os., 2os., 3os.**
2. **LICZBY (NUMERI): singularis (sg.) pojedyncza pluralis (pl.) mnoga**
3. **TRYBY (MODI)**
 - a. *indicativus tryb oznajmujący (orzekający), np. mówią, siedział, będziesz*
 - b. *imperativus tryb rozkazujący, np. mów! siedźcie! niech będzie!*
 - c. *coniunctivus tryb łączący*
4. **CZASY (TEMPORA)**
 - a. *praesens terażniejszy, np. robi*
 - b. *imperfectum przeszły niedokonany, np. robił*
 - c. *futurum primum przyszły prosty, np. zrobi, będzie robił*
 - d. *perfectum przeszły dokonany, np. zrobił*
 - e. *plusquamperfectum zaprzyszły, np. zrobił był*
 - f. *futurum exactum przyszły uprzedni, np. będzie robił*
5. **STRONY (GENERA VERBI): activum (act.) czynna passivum (pass.) bierna**

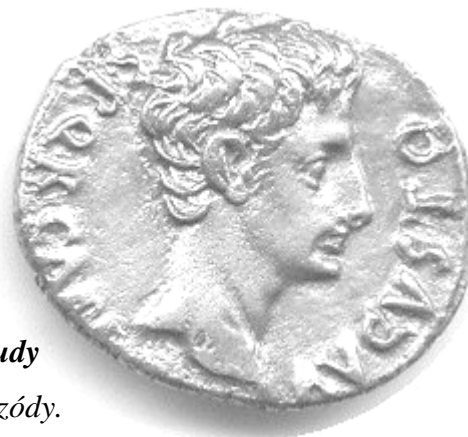
FUNKCJE PRZYPADKÓW W ZDANIU ŁACIŃSKIM

NOMINATIVUS	PODMIOT, ORZECZNIK (w orzeczeniu imiennym)	Marcus amat. Marcus est puer.
GENETIVUS	PRZYDAWKA DOPEŁNIACZOWA	Mater Marci.
DATIVUS	DOPEŁNIENIE DALSZE	Marco aquam do.
ACCUSATIVUS	DOPEŁNIENIE BLIŻSZE	Marcum amo.
ABLATIVUS	OKOLICZNIK	Marcus hieme habitat in villa.

PRAWIDŁO DOTYCZĄCE RODZAJU niektórych rzeczowników

*Miesiące, wiatry, rzeki, ludy
za mężczyzn uchodziły wprzódy.
A drzewa, kraje, wyspy, miasta,
te rodzaj miały jak niewiasta.*

SZYK ZDANIA ŁACIŃSKIEGO

Łacina jest językiem posiadającym pełną fleksję, dlatego szyk zdania, podobnie jak w języku polskim, a odmiennie np. od angielskiego, nie musi być ściśle określony; zmiana szyku nie musi powodować zmiany lub utraty sensu. Za najbardziej naturalny szyk uważa się jednak w łacinie szyk następujący:

<i>Matka</i>	<i>dobra</i>	<i>synowi</i>	<i>swojemu</i>	<i>wodę</i>	<i>zimną</i>	<i>codziennie</i>	<i>daje.</i>
Mater	bona	filio	suo	aquam	frigidam	cotidie	dat.
<i>rzeczownik</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>rzeczownik</i>	<i>zaimek</i>	<i>rzeczownik</i>	<i>przymiotnik</i>		<i>czasownik</i>
<i>podmiot</i>	<i>przydawka</i>	<i>dop. dalsze</i>	<i>przydawka</i>	<i>dop. bliższe</i>	<i>przydawka</i>	<i>okolicznik</i>	<i>orzeczenie</i>
<i>grupa podmiotu</i>		<i>dopełnienie dalsze</i>		<i>dopełnienie bliższe</i>		<i>okolicznik</i>	<i>orzeczenie</i>
<i>grupa podmiotu</i>		<i>grupa orzeczenia</i>					

1. grupa podmiotu przed grupą orzeczenia (tak samo jak w języku polskim)

a. orzeczenie na końcu zdania (inaczej niż w języku polskim)

2. rzeczownik przed przymiotnikiem (odwrotnie niż w języku polskim)

GALLIA EST OMNIS DIVISA IN PARTES TRES

1. Podaj odpowiednie formy.

Nominativus pluralis od *wojsko* -

Accusativus singularis od *słowo* -

.....

.....

Genetivus singularis od *żołnierz* -

Ablativus pluralis od *pan* -

.....

.....

Dativus pluralis od *książka* -

Ablativus singularis od *życie* -

.....

.....

Genetivus pluralis od *pisarz* -

Accusativus pluralis od *okręt* -

.....

.....

Vocativus singularis od *stawny* -

Dativus singularis od *siła* -

.....

.....

Ablativus singularis od *wojna* -

Accusativus pluralis od *lud* -

.....

.....

Nominativus singularis od *spodnie* -

Genetivus pluralis od *piękny* -

.....

.....

Accusativus singularis od *pies* -

Vocativus pluralis od *syn* -

.....

.....

LECTIO SECVNDA

I DEKLINACJA, CZASOWNIK *SUM,ESSE*, DATIVUS POSSESSIVUS

O PRZYNALEŻNOŚCI DO DEKLINACJI DECYDUJE KOŃCÓWKA GENETIWU SINGULARIS

DEKLINACJA I

Tematy na -a

Genetivus singularis -ae

I	II	III	IV	V
-ae	-i	-is	-us	-ei

masculinum	femininum	neutrum
------------	-----------	---------

Do pierwszej deklinacji należą rzeczowniki i przymiotniki rodzaju żeńskiego, zakończone w *Nominativie singularis* (mianowniku liczby pojedynczej) na -a, w *Genetiwie singularis* (dopełniaczu liczby pojedynczej) na -ae. Np.: porta, portae (brama), anima, animae (dusza).

WYJĄTKI

W łacinie, podobnie jak w języku polskim, pojawiają się rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na -a (jak *poeta*, *wojewoda*, *mężczyzna*). Odmieniają się one według deklinacji pierwszej, pamiętać jednak należy, że PRZYMIOTNIKI JE OKREŚLAJĄCE BĘDĄ W RODZAJU MĘSKIM. Rzeczowniki rodzaju męskiego deklinacji I to między innymi:

advena,ae m	przybysz	agricola,ae m	rolnik
auriga,ae m	woźnica	Belga,ae m	Belg
evangelista,ae m	autor ewangelii	incola,ae m	mieszkaniec
nauta,ae m	żeglarz	Persa,ae m	Pers
poeta,ae m	poeta	pirata,ae m	pirat
scriba,ae m	pisarz	Scytha,ae m	Scyta

KOŃCÓWKI DEKLINACJI I

	singularis	pluralis
Nominativus	-a	-ae
Genetivus	-ae	-arum
Dativus	-ae	-is
Accusativus	-am	-as
Ablativus	-ā	-is
Vocativus	-a	-ae

ODMIANA RZECZOWNIKA Z PRZYMIOTNIKIEM

epistula longa – długi list

CASUS (PRZYPADEK)	SINGULARIS (L. POJ.)	PLURALIS (L. MN.)
NOMINATIVUS <i>Quis? Quid?</i>	epistula longa długi list	epistulae longae długie listy
GENETIVUS <i>Cuius?</i>	epistulae longae długiego listu	epistularum longarum długich listów
DATIVUS <i>Cui?</i>	epistulae longae długiemu listowi	epistulis longis długim listom
ACCUSATIVUS <i>Quem? Quid?</i>	epistulam longam długi list	epistulas longas długie listy
ABLATIVUS <i>Quo?</i>	epistulā longā długim listem	epistulis longis długimi listami
VOCATIVUS	epistula longa! długi liście!	epistulae longae! długie listy!

ODMIANA IMION GRECKICH

Aeneas,ae – Eneas; Anchises,ae – Anchizes; Niobe,ae – Niobe

CASUS (PRZYPADEK)	Aeneas <i>m</i>	Anchises <i>m</i>	Niobe <i>f</i>
NOMINATIVUS <i>Quis? Quid?</i>	Aeneas	Anchises	Niobe, Nioba
GENETIVUS <i>Cuius?</i>	Aeneae	Anchisae	Niobae
DATIVUS <i>Cui?</i>	Aeneae	Anchisae	Niobae
ACCUSATIVUS <i>Quem? Quid?</i>	Aenean, Aeneam	Anchisen, Anchisam	Nioben, Niobam
ABLATIVUS <i>Quo?</i>	Aeneā	Anchise, Anchisā	Niobā
VOCATIVUS	Aenea!	Anchise, Anchisa!	—

We wszystkich deklinacjach

DATIVUS PLURALIS = ABLATIVUS PLURALIS

NOTA BENE

SUM, ESSE *JESTEM, BYĆ*

INDICATIVUS PRAESENTIS

IMPERATIVUS PRAESENTIS

CZAS TERAŹNIEJSZY

TRYB ORZEKAJĄCY

TRYB ROZKAZUJĄCY

	singularis	pluralis	singularis	pluralis
1	sum <i>jestem</i>	sumus <i>jestemy</i>	-	-
2	es <i>jesteś</i>	estis <i>jesteście</i>	es! <i>bądź!</i>	este! <i>bądźcie!</i>
3	est <i>jest</i>	sunt <i>są</i>	-	-
infinitivus praesentis (bezokolicznik czasu teraźniejszego): esse być				

ORZECZENIE IMIENNE

składa się z ŁĄCZNIKA (czasownik *być, zostać, stać się* w dowolnym czasie) i ORZECZNIKA (dowolny rzeczownik, przymiotnik, przysłówek, zaimek, imiesłów, liczebnik).

ORZECZNIK w łacinie jest zawsze w NOMINATIWIE: *Puellae AMICAE sunt.*

D

w języku polskim w Narzędniku :

Dziewczynki są

PRZYJACIÓLKAMI.

ATIVUS POSSESSIVUS (posiadania)

Dativus w połączeniu z czasownikiem *esse* wyraża stan posiadania.

Przy tłumaczeniu na polski rzeczownik w datiwie staje się podmiotem (mianownik), a orzeczenie (czasownik *esse*) tłumaczy się przez odpowiednią formę polskiego czasownika *mieć*.

W ZDANIU ŁACIŃSKIM:

1. TEN, KTO POSIADA JEST W DATIWIE *Puellis (dziewczynom)*
2. TO, CO KTOŚ POSIADA, JEST W NOMINATIWIE *amica (przyjaciółka)*
3. czasownik *esse* musi zgadzać się z łacińskim podmiotem (nominatiwem) *est (jest)*

SPOSÓB TŁUMACZENIA DATIWU POSSESIWU

Puellis multae amicae sunt (Dziewczynom liczne przyjaciółki są) = Dziewczyny mają liczne przyjaciółki

Italiae insulae sunt (Italii wyspy są) = Italia ma wyspy

Dominae serva pigra est (Pani niewolnica leniwa jest) = Pani ma leniwą niewolnicę

PLURALIA TANTUM (tylko liczba mnoga)

Plurale tantum to rzeczownik, który gramatycznie posiada tylko liczbę mnogą, ale tłumaczymy go często na polski w liczbie pojedynczej. Np. *nożyczki, spodnie* itp.

tenebrae,arum – ciemność *divitiae,arum* – bogactwo *scalae,arum* – schody, drabina
Athenae,arum – Ateny *Thebae,arum* – Teby

1. Odmień przez przypadki.

a) aula regia	d) domina mala	g) serva pigra
b) filia prima	e) gloria aeterna	h) regina nostra
c) amica nova	f) femina pulchra	

2. Przetłumacz na język polski. ✎ Wskaż orzeczenie.

De Europa antiqua

In Europa antiqua multae diversae terrae sunt. Magnae et clarae terrae Europae antiquae sunt Graecia et Italia. Aliae terrae Europae antiquae sunt Bohemia, Britannia, Germania, Hispania. In Graecia Athenae, in Italia Roma, in Bohemia Praga est. Graeciae et Italiae multae magnae parvaeque insulae sunt, ut Sicilia, Sardinia, Salamina. Salamina insula pugnā cum Persis clara est. Sicilia insula Aetnā clara est. Quo autem Sardinia clara est? Sardiniae multae et pulchrae actae harenosae sunt. Incolae insularum saepe nautae aut piratae sunt, incolae terrarum internarum saepe agricolae sunt. In Graecia et in Italia permultae statuae dearum antiquarum sunt, ut statua Minervae, sapientiae deae, cum noctua et hasta, statua Dianae, silvarum deae, cum cerva. Noctua enim Minervae, cerva Dianae dicata est. Linguae singulis in terris nunc diversae sunt, sed lingua Latina multarum linguarum contemporanearum quasi avia est.

3. Przetłumacz. Z jakim przypadkiem łączą się pogrubione przyimki? 🏛️

a. Lingua Latina	h. Ex undis divitiae
b. Historia magistra vitae est (Cicero)	i. Pro patria
c. Ad Kalendas Graecas (Suetonius)	j. Gloria patriae
d. Ad vitam aeternam	k. Contra naturam
e. Aqua fons vitae est	l. Hannibal ante portas. (Livius; Cicero)
f. In memoriam	m. Domina nostra
g. Ex gratia	

4. Przetłumacz na język łaciński.

1. Oto (*Ecce*) (są) białe (*alba,ae*) róże -
2. Córka ma dobre przyjaciółki -
3. Słuszna przyczyna gniewu nauczycielki -
4. Ateny mają długie ulice -
5. Bądź dobrą kobietą -
6. Kraków ma dwór królewski -
7. Jesteście córkami naszej nauczycielki -
8. Królowa ma piękne córki -
9. Jestem mieszkańcem Polski -
10. Jesteśmy rolnikami -
11. Dusza ludzka jest wieczna -
12. Dziewczynka jest córką mieszkańca Polski -
13. Kto jest pisarzem, kto poetą? -

5 . Przetłumacz zdania.

- a. Dianae cerva est
- b. Discipulis magistra nova est
- c. Deis multae arae sunt
- d. Romae viae longae sunt
- e. Europae terrae multae sunt
- f. Amicae nostrae forma pulchra est
- g. Varsaviae historia longa est
- h. Graeciae permultae insulae sunt

Jak można napisać po łacinie np. przyjaciółka i córka? Słowo i w łacinie.

1. ET: amica ET filia (*i*)
2. –QUE: amica filiaQUE (*i*)
3. AC: amica AC filia (*i, i jeszcze*)
4. ATQUE: amica ATQUE filia (*i, a także*)
5. NECNON: amica NECNON filia (*i, także, a ponadto*)

NOTA BENE

acta,ae,ae *f* – wybrzeże, plaża
 ad (acc.) – ku, do
 Aetna,ae *f* – Etna
 agricola,ae *m* – rolnik
 alia,ae – inna
 amica,ae *f* – przyjaciółka
 ante (acc.) – przed
 antiqua,ae – starożytna
 aqua,ae *f* – woda
 ara,ae *f* – ołtarz
 Athenae,arum *f* – Ateny
 aula,ae *f* – dwór
 autem – zaś
 avia,ae *f* – babka
 Bohemia,ae *f* – Czechy
 Britannia,ae *f* – Brytania
 cervina,ae *f* – łania
 clara,ae – sławna, jasna
 contemporanea,ae – współczesna
 contra (acc.) – przeciw, wbrew
 Cracovia,ae – Kraków
 cum (abl.) – z
 de (abl.) – o, z
 dea,ae *f* – bogini
 Diana,ae,ae *f* – Diana (Artemida)
 dicata,ae – poświęcona
 discipula,ae *f* – uczennica
 diversa,ae – różna
 divitiae,arum *f* – bogactwo
 domina,ae *f* – pani
 enim – bowiem
 epistula,ae *f* – list
 et – i
 Europa,ae *f* – Europa
 ex (abl.) – z (skądś)
 femina,ae *f* – kobieta
 filia,ae *f* – córka
 fons – źródło
 forma,ae *f* – kształt, figura
 Germania,ae *f* – Germania, Niemcy
 Graeca,ae – grecka
 Graecia,ae *f* – Grecja
 gratia,ae *f* – łaska, wdzięczność
 Hannibal – Hanibal
 harenosa,ae – piaszczysta
 hasta,ae *f* – włócznia
 Hispania,ae *f* – Hiszpania
 historia,ae *f* – dzieje, historia
 humana – ludzka
 in (abl.) – w
 in (acc.) – ku, do
 incola,ae *m* – mieszkaniec

insula,ae *f* – wyspa
 interna,ae – wewnętrzna
 Italia,ae *f* – Italia
 Kalendae,arum – Kalendy
 lingua,ae *f* – język
 longa,ae *f* – długa
 magistra,ae *f* – nauczycielka, mistrzyni
 magna,ae – duża, wielka
 mala – zła
 memoria,ae *f* – pamięć, pamiątka
 Minerva,ae *f* – Minerwa (Atena)
 multa,ae – liczna
 nauta,ae *m* – żeglarz
 noctua,ae *f* – sowa
 nostra,ae – nasza
 nova,ae – nowa
 nunc – teraz
 opera,ae *f* – dzieło
 parva,ae – mała
 patria,ae *f* – ojczyzna
 permulta,ae – bardzo liczna
 Persa,ae *m* – Pers
 pirata,ae *m* – pirat
 Polonia,ae – Polska
 porta,ae *f* – brama, drzwi
 Praga,ae *f* – Praga
 prima,ae – pierwsza
 pro (abl.) – za, w obronie
 pugna,ae *f* – bitwa
 pulchra,ae – piękna
 quasi – jakby
 quo – kim? czym?; dokąd
 regia,ae – królewska
 Roma,ae *f* – Rzym
 saepe – często
 Salamina,ae *f* – Salamina
 Sardinia,ae *f* – Sardynia
 scalae,arum *f* – schody, drabina
 sed – lecz, ale
 Sicilia,ae *f* – Sycylia
 silva,ae *f* – las
 singula,ae – poszczególna
 statua,ae *f* – posąg
 sum,esse – jestem
 tenebrae,arum *f* – ciemność
 terra,ae *f* – ziemia, kraj
 Thebae,arum *f* – Teby
 unda,ae *f* – fala
 ut – jak, kiedy, aby
 Varsavia,ae *f* – Warszawa
 via,ae *f* – droga, ulica
 vita,ae *f* – życie

LECTIO TERTIA

16

II DEKLINACJA, PRZYMIOTNIKI DEKLINACJI I/II

DEKLINACJA II

Tematy na -o

Genetivus singularis -i

I	II	III	IV	V
-ae	-i	-is	-us	-ei

masculinum	femininum	neutrum
-------------------	------------------	----------------

Do drugiej deklinacji należą rzeczowniki i przymiotniki rodzaju męskiego (zakończone w *Nominatiwie singularis* na -us lub -er) oraz nijakiego (zakończone w *Nominatiwie singularis* na -um). Wszystkie rzeczowniki i przymiotniki tej deklinacji w *Genetiwie singularis* kończą się na -i.

KOŃCÓWKI DEKLINACJI II

	sg.			pl.	
	<i>m</i>		<i>n</i>	<i>m</i>	<i>n</i>
Nom.	-us	-er	-um	-i	-a
Gen.	-i			-orum	
Dat.	-o			-is	
Acc.	-um		=Nom.	-os	=Nom.
Abl.	-o			-is	
Voc.	-e	=Nom.	=Nom.	=Nom.	=Nom.

REGUŁA DOTYCZĄCA

SŁÓWEK RODZAJU NIJAKIEGO (NEUTRA)

NOTA BENE

Wszystkie NEUTRA

1. mają w ACCUSATIWIE i VOCATIWIE własny mianownik (w obrębie danej liczby).
2. mają NOMINATIVUS, ACCUSATIVUS, VOCATIVUS PLURALIS zakończony na -a

WYJĄTKI

1. feminina: *humus* (ziemia), *alvus* (brzuch) oraz nazwy **drzew, miast, krajów, wysp** zakończonych na -us
2. neutra są: *vulgus* (tłum) i *virus* (jad), *pelagus* (morze) mimo zakończenia na -us

ODMIENIAJĄ SIĘ ONE JAK *HORTUS* Z PRZYMIOTNIKIEM ŻEŃSKIM LUB NIJAKIM

3. **rzeczownik *filius* (syn), zaimek *meus* 3 oraz imiona własne zakończone na -ius mają *vocativus* sg. na -i: *filius, i - voc.: fili!*; *meus – voc. mi!*; *Publius, i – voc. Publi!***
4. W łacinie kościelnej od rzeczownika *Deus* (Bóg) *vocativus* jest *Deus*, podobnie rzeczownik *Agnus* (Baranek Boży) ma *vocativus Agnus!*

ODMIANA RZECZOWNIKA II DEKLINACJI

singularis				
	masculinum			neutrum
	-us	-er		-um
N.	<i>dominus pan</i>	<i>puer chłopiec</i>	<i>magister nauczyciel</i>	<i>templum świątynia</i>
G.	<i>domini</i>	<i>pueri</i>	<i>magistri</i>	<i>templi</i>
D.	<i>domino</i>	<i>puero</i>	<i>magistro</i>	<i>templo</i>
Acc.	<i>dominum</i>	<i>puerum</i>	<i>magistrum</i>	<i>templum = nom. sg.</i>
Ab.	<i>domino</i>	<i>puero</i>	<i>magistro</i>	<i>templo</i>
V.	<i>domine</i>	<i>puer = nom. sg.</i>	<i>magister = nom. sg.</i>	<i>templum = nom. sg.</i>
pluralis				
N.	<i>domini panowie</i>	<i>pueri chłopcy</i>	<i>magistri nauczyciele</i>	<i>templa świątynie</i>
G.	<i>dominorum</i>	<i>puerorum</i>	<i>magistorum</i>	<i>templorum</i>
D.	<i>dominis</i>	<i>pueris</i>	<i>magistris</i>	<i>templis</i>
Acc.	<i>dominos</i>	<i>pueros</i>	<i>magistros</i>	<i>templa = nom.pl.</i>
Ab.	<i>dominis</i>	<i>pueris</i>	<i>magistris</i>	<i>templis</i>
V.	<i>domini = nom. pl.</i>	<i>pueri = nom. pl.</i>	<i>magistri = nom. pl.</i>	<i>templa = nom.pl.</i>

Jak *puer* odmieniają się rzeczowniki: *vesper, vesperi* (wieczór); *socer, soceri* (teść); *gener, generi* (zięć)

Pozostałe rzeczowniki na -er odmieniają się jak *magister*.

vir, viri m – mąż, mężczyzna, człowiek, wojownik

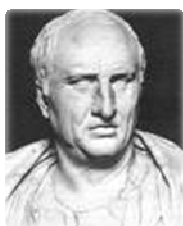
CASUS (PRZYPADEK)		SINGULARIS (L. POJ.)		PLURALIS (L. MN.)	
NOMINATIVUS	<i>Quis? Quid?</i>	vir	mąż	virī	mężowie
GENETIVUS	<i>Cuius?</i>	virī	męża	virorum	mężów
DATIVUS	<i>Cui?</i>	viro	mężowi	virīs	mężom
ACCUSATIVUS	<i>Quem? Quid?</i>	virum	męża	viros	mężów
ABLATIVUS	<i>Quo?</i>	viro	mężem / o mężu	virīs	mężami / o mężach
VOCATIVUS	—	vir!	mężu!	virī!	mężowie!

PRZYMIOTNIKI I i II deklinacji

Według deklinacji I i II odmieniają się przymiotniki zakończone w mianowniku rodzaju:

1. męskiego na –us (*bonus*), żeńskiego na –a (*bona*), nijakiego na –um (*bonum*).
Rodzaj męski i nijaki odmieniamy według deklinacji II (jak *dominus* i *templum*), rodzaj żeński według deklinacji I (jak *epistula*). Przymiotników tych w słowniku szukamy pod formą *Nominatiwu* rodzaju męskiego. W skrócie zapisywane są w postaci *bonus 3*, gdzie 3 oznacza trzy zakończenia (-us, -a, -um) lub w postaci *bonus, a, um*.
2. męskiego na –er (*miser, pulcher*), żeńskiego na –era/-ra (*misera, pulchra*), nijakiego na –rum (*miserum, pulchrum*). Rodzaj męski i nijaki odmieniamy według deklinacji II (jak *puer* lub *magister* i *templum*), rodzaj żeński według deklinacji I (jak *epistula*). Przymiotników tych w słowniku szukamy pod formą *Nominatiwu* rodzaju męskiego. W skrócie zapisywane są w postaci *miser, era, erum* (*pulcher, chra, chrum*).

masculinum	femininum	neutrum
II	I	II

singularis						
<i>Nom.</i>	-us,	-a,	-um	-er,	-a,	-um
	bonus,	bona,	bonum	miser,	misera,	miserum
<i>Gen.</i>	-i,	-ae,	-i	-i,	-ae,	-i
	boni,	bonae,	boni	miseri,	miserae,	miseri

altus 3 (-us, -a, -um) = wysoki, głęboki miser,era,erum = nieszczęśliwy, biedny

singularis			pluralis			
	II (m)	I (f)	II (n)	II (m)	I (f)	II (n)
N	altus	alta	altum	alti	altae	alta
G	alti	altae	alti	altorum	altarum	altorum
D	alto	altae	alto	altis	altis	altis
Acc	altum	altam	altum	altos	altas	alta
Abl	alto	alta	alto	altis	altis	altis
V	alte	alta	altum	alti	altae	alta
N	miser	misera	miserum	miseri	miseriae	misera
G	miseri	miseriae	miseri	miserorum	miserarum	miserorum
D	misero	miseriae	misero	miseris	miseris	miseris
Acc	miserum	miseram	miserum	miseros	miseras	misera
Abl	misero	misera	misero	miseris	miseris	miseris
V	miser	misera	miserum	miseri	miseriae	misera

pueri Romani ⇔ *dzieci Romana*

1. Odmień przez przypadki.

a. deus bonus b. verbum longum c. hortus noster d. auriga clarus e. pinus montana

2. Do podanych rzeczowników dobierz po jednym (najlepiej je określającym) przymiotniku z listy poniżej w odpowiednim rodzaju, przypadku i liczbie. Każdego przymiotnika użyj tylko raz.

adversarius		elephantum		poetarum	
amicitiam		exemplo		portis	
amicos		feminae		puellas	
anno		horā		Roma	
aurum		iudicii		rosam	
bella		liberis		scalae	
capillorum		liberorum		silvam	
consiliis		lignum		sociorum	
coronae		lucri		templa	
corvi		medicos		veto	
discipule		mendicum		via	
Domina		oculis		patriā	
dona		oppida		pecuniae	

aeternus 3	wieczny	laetus 3	wesoły	novus 3	nowy
albus 3	biały	latus 3	szeroki	nullus 3	żaden
altus 3	wysoki, głęboki	liber,era,erum	wolny	opulentus 3	bogaty
arduus 3	stromy	longus 3	długi	parvus 3	mały
aureus 3	złoty	maestus 3	smutny	peritus 3 (+ gen.)	doświadczony
bonus 3	dobry	magnus 3	duży	pulcher, chra,chrum	piękny
carus 3	drogi	malus 3	zły	purus 3	czysty
clarus 3	jasny, sławny	meus 3	mój	Romanus 3	rzymski
clausus 3	zamknięty	miser, era, erum	biedny	sanctus 3	święty
dignus 3	godny	multi,ae,a	liczni	serus 3	późny
durus 3	twardy	mutuus 3	wzajemny	stultus 3	głupi
futurus 3	przyszły	niger, gra, grum	czarny	tener,era,erum	młody
iustus 3	sprawiedliwy	noster, tra, trum	nasz	verus 3	prawdziwy

3. Określ przypadek. Zamień na przeciwną liczbę. Przetłumacz.

a. domine	e. viris	i. fili
b. agnus	f. vesperi	j. dei
c. magistri	g. agrorum	k. amicum
d. fumo	h. filios	l. officia

4. Dopisz odpowiednik z pierwszej deklinacji (na zasadzie pan – pani).

a. dominus	b. filius	c. servus	d. deus	e. magister	f. amicus	g. Romanus	h. Polonus	i. agnus	j. puer

5. Przetłumacz na język polski. ☞

Incolae Germaniae antiquae feri et bellicosi sunt. In Germania silvae magnae, in silvis autem bestiae ferae sunt. Viris Germanorum figura magna capillique longi et flavi sunt. Feminae pulchrae et probae, liberi autem Germanorum robusti et impigri sunt. Oppida Germanis antiquis non sunt - domicilia tantum in silvis altis. Gladii et scuta et hastae arma virorum liberorum sunt. Membra virorum Germanorum magna et robusta, animi autem duri et asperi sunt. In Graecia multi nautae sunt. Nautae Graecorum stellarum periti sunt. Persae et Scythae viri bellicosi sunt. Aegyptus frugifera est, Delus autem templo Dianae clara. Graecis et Romanis multae deae et dei sunt. In numero deorum Neptunus, Bacchus et Mercurius, in numero deorum Minerva et Diana sunt. Neptunus, filius Saturni, dominus aquarum est. Neptuni donum equi sunt. Bacchi donum vinum est. Litterae et numeri sunt donum Mercurii. Mercurius nuntius deorum est. Minerva dea sapientiae, Diana dea silvarum est. Minervae hasta, Dianae sagittae sunt, nam Minerva non solum dea sapientiae, sed etiam belli dea est. Incolis Athenarum statua Minervae causa gloriae est. Statua Minervae aurea est.

6. Przetłumacz.

a. ab ovo usque ad mala	l. Curriculum vitae (CV)
b. per aspera ad astra	m. In principio creavit (<i>stworzył</i>) Deus caelum et terram.
c. horrida bella	n. Arma virumque cano (<i>opiewam</i>).
d. bellum mortiferum	o. Oculus domini saginat (<i>tuczy</i>) equum.
e. A.D. = Anno Domini	p. Amicus verus rara avis (<i>ptak</i>).
f. anno ante Christum natum	q. Tenebrae Aegypti.
g. digitus Dei	r. Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas.
h. Agnus Dei	s. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias, sicut malum inter ligna silvarum sic dilectus meus inter filios.
k. Dei gratiā	
i. Deo gratias	
j. Cena Domini	
k. Annum novum faustum opto (<i>życzę</i>).	

7. Napisz po łacinie posługując się *datiwem possessiwem*.

a. Wiele kobiet ma dzieci.	e. Mąż rzymski ma długi miecz i okrągłą tarczę.
b. Dobrzy uczniowie mają książki.	f. Bogata rodzina rzymska ma piękne konie.
c. Piękna dziewczyna ma przyjaciela.	g. Kościół chrześcijański ma biskupów.
d. Biedny rolnik ma małe pole i osła.	h. Nasz nauczyciel ma wiele obowiązków.

8. Do podanych słówek dobierz przymiotnik w odpowiednim rodzaju i przypadku. Przetłumacz.

a. dominus _____ (bonus 3)	h. portas _____ (magnus 3)
b. femina _____ (pulcher, chra, chrum)	i. scribam _____ (peritus 3)
c. incola _____ (clarus 3)	j. ex oppido _____ (vester, tra, trum)
d. insula _____ (parvus 3)	k. in oppidum _____ (tuus 3)
e. vir _____ (Romanus 3)	l. verbum _____ (longus 3)
f. amici _____ (verus 3)	m. liberorum _____ (noster, tra, trum)
g. amicae _____ (malus 3)	

PRZYIMKI

PRZYIMKI łączą się tylko z dwoma przypadkami na A: accusatiwem i ablatiwem

ACCUSATIVUS

ad (*acc.*) = **do, na, ku, dla**

ante (*acc.*) = **przed**

apud (*acc.*) = **u, pod**

contra (*acc.*) = **przeciw**

in (*acc.*) = **do, ku** (oznacza kierunek)

inter (*acc.*) = **między, pomiędzy, pośród**

per (*acc.*) = **przez** (o przestrzeni, czasie)

post (*acc.*) = **po**

secundum (*acc.*) = **według, zgodnie z**

ABLATIVUS

a (ab) (*abl.*) = **od, przez** (o wykonawcy czynności)

cum (*abl.*) = **z** (kimś, czymś)

de (*abl.*) = **o, z** (skąd)

ex (e) (*abl.*) = **z** (skądś)

in (*abl.*) = **w** (oznacza nieruchomy punkt, miejsce)

prae (*abl.*) = **przed, nad** (przy przedkładaniu czegoś)

pro (*abl.*) = **dla, w obronie, za**

sine (*abl.*) = **bez**

SZYK WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH

W języku łacińskim wyrażenie przyimkowe przyjmować może dwojaki szyk:

1. przyimek + przymiotnik/zaimek + rzeczownik, np. cum parva filia; ad nostram deam
2. przymiotnik/zaimek + przyimek + rzeczownik, np. parva cum filia; nostram ad deam

9. Napisz po łacinie posługując się (tam gdzie to możliwe) szykiem przymiotnik + przyimek + rzeczownik:

a. z dobrym przyjacielem:

b. na małe wyspy:

c. w twojej ojczyźnie:

d. w waszym życiu:

e. na wojnie:

f. o świątyni:

g. między mężami:

h. u Rzymian:

i. przed wojną:

j. spośród uczniów:

k. z wielką mądrością:

l. przeciw bogu:

m. ku niebu:

n. od początku:

o. o książce:

p. przez chłopca:

q. według Marka:

r. z licznych ziem:

s. z pięknymi dziewczętami:

t. na sąd:

u. w liczbie:

v. przed wysokimi bramami:

x. do głębokiego lasu:

y. w miejscu:

Hannibal ante portas ⇔ *Hannibal bez spodni*

LECTIO QVARTA

NAUKA O ZDANIU, CZĘŚCI ZDANIA, ZWIĄZKI MIĘDZY WYRAZAMI

BUDOWA ZDANIA

I. Grupa podmiotu

1. PODMIOT jest to część zdania, która odpowiada na pytanie *kto? co?*

Najczęściej jako podmiot występuje rzeczownik lub zaimek, rzadziej liczebnik, imiesłów. W języku polskim podmiot stoi w mianowniku, a jako tzw. podmiot logiczny może występować w dopełniaczu np. *kilku chłopców idzie do szkoły; Marka nie ma w szkole.*

W łacinie PODMIOT jest z a w s z e w NOMINATIWIE (Mianowniku)

Rolnik pracuje. Agricola laborat.

mianownik nominativus

Marka nie ma. Marcus abest.

dopełniacz nominativus

2. PRZYDAWKA to określenie rzeczownika. Najczęściej w tej funkcji występuje przymiotnik lub inny rzeczownik, rzadziej liczebnik porządkowy, zaimek dzierżawczy, imiesłów.

a. Przydawka PRZYMIOTNA (przymiotnik, liczebnik porządkowy, zaimek, dzierżawczy, imiesłów) tworzy z określanym rzeczownikiem związek zgody. Np.: *Ojcowskie pole (Ager patrius)*. Podlega wszelkim przemianom, którym podlega podmiot.

b. Przydawka RZECZOWNA (DOPEŁNIACZOWA) (rzeczownik) występuje w dopełniaczu (genetivus). Nie podlega żadnym przemianom. Np. *Pole ojca (Ager patris)*

II. Grupa orzeczenia

1. ORZECZENIE jest to część zdania, która odpowiada na pytanie: *co robi podmiot? co się dzieje z podmiotem?* Orzeczenie zgadza się z podmiotem w liczbie, osobie i rodzaju (związek zgody). Odmienia się przez czasy, tryby, strony, osoby, liczby. Może mieć aspekt dokonany lub niedokonany, stronę czynną lub bierną.

3. DOPEŁNIENIE jest to część zdania, która uzupełnia treściowo czasownik i odpowiada na pytania przypadków zależnych (*czyj? komu? kogo?* itd.)

- a. **DOPEŁNIENIE BLIŻSZE** występuje po czasowniku **przechodnim**. W języku polskim dopełnienie bliższe może stać w bierniku np. *czytam książkę*, w dopełniaczu - *nie czytam książki*, lub w narzędniku - *zarządzam domem*. Dopełnienie bliższe odpowiada na pierwsze nasuwające się pytanie czasownika, np. *czytam kogo? co?*, *kocham kogo? co?* *daję kogo? co?* itp.

W łacinie DOPEŁNIENIE BLIŻSZE stoi z a w s z e w ACCUSATIVIE (bierniku).

Chłopiec czyta *książkę*. (biern.) Julia nie czyta *książki*. (dopełn.) Matka zarządza *domem*. (narzęd.)

Puer *librum* legit. (acc.) Iulia *librum* non legit. (acc.) Mater *domum* administrat (acc.).

W łacinie dołożenie przeczenia nie powoduje zmiany przypadku, w którym stoi dopełnienie bliższe.

Julia czyta *książkę*. (biernik)

Julia nie czyta *książki*. (dopełniacz)

Iulia *librum* legit. (accusativus)

Iulia *librum* non legit. (accusativus)

- b. **DOPEŁNIENIE DALSZE** stoi zwykle w celowniku (dativus). Odpowiada na kolejne nasuwające się pytanie czasownika, np. *daję kogo? co? komu? czemu?*, *pożyczam kogo? co? komu? czemu?* itp.

4. OKOLICZNIK

- a. okolicznik miejsca, np. *w domu, na polu*
- b. **okolicznik czasu**, np. *w lecie, podczas wojny, rano*
- c. okolicznik przyczyny, np. *z bólu, z powodu gorąca*
- d. **okolicznik celu**, np. *dla zysku, po zakupy*
- e. **okolicznik sposobu**, np. *w ciszy, szybko, po swojemu*
- f. okolicznik warunku, np. *przy dobrej pogodzie*
- g. okolicznik skutku, np. *bezszykownie*
- h. okolicznik przyzwolenia, np. *mimo zakazu*

CZĘŚCI ZDANIA A CZĘŚCI MOWY

CZĘŚĆ ZDANIA	CZĘŚĆ MOWY
PODMIOT	rzeczownik, zaimek, przymiotnik, liczebnik, imiesłów, bezokolicznik
ORZECZENIE	czasownik, wyrażenie czasownikowe
DOPEŁNIENIE	rzeczownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik, imiesłów
PRZYDAWKA	przymiotnik, rzeczownik, zaimek, liczebnik, imiesłów
OKOLICZNIK	przysłówek, wyrażenie przymkowe

ZWIĄZKI MIĘDZY WYRAZAMI W ZDANIU

1. **ZWIĄZEK ZGODY** - relacja **między** powiązаныmi elementami zdania wymagająca, aby jeden miał taką samą formę jak drugi (osoba, liczba, rodzaj, przypadek). **Jeśli zmienia się forma jednego, zmienia się również forma drugiego.**
 - a. **podmiot i orzeczenie** (związek główny), np. *chłopiec stał, dziewczynka stała, oni stali*
 - b. **rzeczownik i przydawka przymiotna** (przymiotnik, liczebnik, imiesłów, zaimek), np. *dom ojcowski, ziemia ojcowska, pole ojcowskie*
2. **ZWIĄZEK RZĄDU** - relacja między powiązаныmi elementami zdania, w której jeden musi mieć pewną z góry ustaloną formę, niezależnie od formy drugiego. **Jeśli zmienia się forma jednego, forma drugiego pozostaje bez zmiany.**
 - a. **czasownik i dopełnienie**, np. *kocham matkę, pokochasz matkę, pokochali matkę*
 - b. **rzeczownik i wyrażenie przymkowe**, np. *książka z obrazkami, książki z obrazkami*
 - c. **rzeczownik i przydawka rzeczowna**, np. *dom ojca, pole ojca, ziemia ojca*
3. **ZWIĄZEK PRZYNALEŻNOŚCI** - relacja podrzędności między dwoma wyrazami: członem podstawowym (czasownik), a wyrazem określającym (wyraz nieodmienny). Związek ten łączy wyrazy nieuzgadnialne pod względem składniowym, lecz mające w połączeniu sens logiczny. **Zmiana formy jednego nie ma wpływu na wygląd formy drugiego.**
 - a. **czasownik i okolicznik**, np. *zrobił źle, zasnął o świcie, wyszedł na dwór, umarł na darmo*

I. Wykonaj następujące zadania na poniższych zdaniach.

1. Cyceron i Cezar są najbardziej znanymi autorami rzymskimi.
 - a. wypisz orzeczenie i określ jego typ
 - b. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
 - c. napisz, czym jest wyraz *rzymskimi* w stosunku do wyrazu *autorami*
2. O świecie Rzymianie wręczyli przerażonym nieprzyjaciołom ojczyzny sfalszowane listy.
 - a. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
 - b. napisz, jaką częścią mowy jest wyraz *sfalszowane*
 - c. napisz, czym jest wyraz *ojczyzny* w stosunku do wyrazu *nieprzyjaciołom*
 - d. napisz, jaką częścią zdania jest wyrażenie/wyraz
 1. *przerażonym nieprzyjaciołom*
 2. *sfalszowane listy*
 3. *o świecie*
3. Po bitwie zmęczeniu żołnierze obu wojsk pili wodę z pobliskiego strumienia.
 - a. nazwij związek między zaznaczonymi wyrazami
 1.
 2.

FORMY PODSTAWOWE

Są to formy pozwalające ustalić,
według jakiego wzorca odmienia się dane słowo

1. Dla RZECZOWNIKA są to zwykle 2 formy: **nominativus** i **genetivus singularis** (w przypadku pluralia tantum nominativus i genetivus pluralis)
2. Dla PRZYMIOTNIKA są to: **nominativus singularis mfn**, czasem genetivus singularis
3. Dla CZASOWNIKA są to przeważnie 4 formy: 1 os. czasu teraźniejszego (*praesentis*), bezokolicznik czasu teraźniejszego (*infinitivus praesentis*), 1. os. czasu przeszłego dokonanego (*perfecti*), supinum

NOTA BENE

LECTIO QVINTA

PRAESENS ACTIVI, ZAIMKI OSOBOWE I DZIERŻAWCZE,
GENETIVUS PARITIVUS

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

są to formy gramatyczne, dzięki którym wiemy, jak będzie się odmieniał czasownik

FORMY PODSTAWOWE:	TEMAT PRAESENTIS		TEMAT PERFECTI	TEMAT SUPINI
	1 sg. praesentis act.	infinitivus praesentis act.	1 sg. perfecti act.	supinum
słownik Korpantego	mitto	(mitt)ere	misi	missum
	amo	(am)are	(am)avi	(am)atum
słownik Kumanieckiego	mitto	misi	missum	3 (ere)
	amo	amavi	amatum	1 (are)
forma gramatyczna	1 sg. praesentis act.	1 sg. perfecti act.	supinum	infinitivus praesentis act.

Słowniki podają czasowniki w tzw. *formach podstawowych*, np.: *dico, ere, ixi, ictum*. Cyfra oznacza numer koniugacji. Przynależność do danej koniugacji rozpoznajemy po formie infinitiwu praesentis activi (*bezokolicznika czasu teraźniejszego strony czynnej*), któremu odpowiada numer koniugacji. Często zamiast numeru koniugacji pojawia się właśnie zakończenie tego *infinitiwu*, np.: *vinco, vici, victum, ěre*, gdzie 3 = *ěre*. Łatwo rozpoznać po nim przynależność do koniugacji, bo każda koniugacja ma sobie właściwe zakończenie *infinitiwu praesentis activi*.

Zakończenia infinitiwu praesentis activi i tematy praesentis
dla poszczególnych koniugacji

koniugacja I:	-are	temat -a	<i>laudare, lauda-</i>
koniugacja II:	-ĕre	temat -e	<i>monĕre, mone-</i>
koniugacja III:	-ĕre	temat -spółgłoska lub -u	<i>mittĕre, mitt-</i>
koniugacja IV:	-ire	temat -i	<i>audire, audi-</i>

ZESTAW KOŃCÓWEK DLA PRAESENS ACTIVI

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

-o	-mus
-s	-tis
-t	-nt

Praesens indicativi activi (czas teraźniejszy trybu oznajmującego strony czynnej)

koniugacja	I	II	III	IV
infinitivus	amare	monēre	mittēre	audire
temat praes.	ama-	mone-	mitt-	audi-
znaczenie	<i>kochać</i>	<i>upominać</i>	<i>posyłać</i>	<i>stuchać</i>
sg.	1. am-o <i>kocham</i>	mone-o <i>upominam</i>	mitt-o <i>posyłam</i>	audi-o <i>stucham</i>
	2. ama-s <i>kochasz</i>	mone-s <i>upominasz</i>	mitt-i-s <i>posyłasz</i>	audi-s <i>stuchasz</i>
	3. ama-t <i>kocha</i>	mone-t <i>upomina</i>	mitt-i-t <i>posyła</i>	audi-t <i>stucha</i>
pl.	1. ama-mus <i>kochamy</i>	mone-mus <i>upominamy</i>	mitt-i-mus <i>posyłamy</i>	audi-mus <i>stuchamy</i>
	2. ama-tis <i>kochacie</i>	mone-tis <i>upominacie</i>	mitt-i-tis <i>posyłacie</i>	audi-tis <i>stuchacie</i>
	3. ama-nt <i>kochają</i>	mone-nt <i>upominają</i>	mitt-u-nt <i>posyłają</i>	audi-u-nt <i>stuchają</i>

Praesens imperativi activi (czas teraźniejszy trybu rozkazującego strony czynnej)

	I	II	III	IV
infinitivus	amare	monēre	mittēre	audire
sing. 2.	ama! <i>kochaj!</i>	mone! <i>upominaj!</i>	mitte! <i>posyłaj, poślij!</i>	audi! <i>stuchaj!</i>
plur. 2.	amate! <i>kochajcie!</i>	monete! <i>upominajcie!</i>	mittite! <i>posyłajcie, poślijcie!</i>	audite! <i>stuchajcie!</i>

Nieregularne imperatiwy

	od dwóch czasowników na D		i dwóch czasowników na F	
	dico, 3 <i>mówić</i>	duco, 3 <i>prowadzić</i>	facio, 3 <i>robić</i>	fero, ferre <i>nieść</i>
2sg	dic! <i>mów!</i>	duc! <i>prowadź!</i>	fac! <i>rób!</i>	fer! <i>nieś/znoś!</i>
2pl	dic-i-te! <i>mówcie!</i>	duc-i-te! <i>prowadźcie!</i>	fac-i-te! <i>róbcie!</i>	fer-te! <i>nieście/znoście!</i>

NOTA BENE

KONIUGACJA III na -io (III miękka)

Czasowniki zakończone w 1sg. na -io, ale należące do koniugacji III, odmieniają się jak czasowniki koniugacji IV. Jedynie bezokoliczniki tworzą wg koniugacji III.

Przykładowe czasowniki koniugacji III na -io (III miękkiej):

capio 3 (capere) – chwytam	facio 3 (facere) - robię	iacio 3 (iacere)
cupio 3 (cupere) - pragnę	fugio 3 (fugere) - uciekam	pario 3 (parere) - rodzę

1. Utwórz pełny *infinitivus praesentis activi* czasowników:

orno 1		ozdabiam	doceo 2		uczę kogoś
duco 3		prowadzę	rideo 2		śmieję się
sentio 4		czuję, myślę	punio 4		karzę
video 2		widzę	timeo 2		boję się
quaero 3		szukam, pytam	moveo 2		poruszam
capio 3		łapię	sacro 1		poświęcam
sum		jestem	matureo 1		dojrzewam
habeo 2		mam	tango 3		dotykam
sedeo 2		siedzę	facio 3		robię, czynię
sto 1		stoję	traho 3		ciągnę

2. Dla podanych w *infinitiwie* czasowników utwórz 1 os. sing. *indicativu praesentis activi*:

cogitare		myśleć	aperire		otworzyć
discere		uczyć się	invidere		zazdrościć
servire		służyć	vincere		zwycięzać
finire		kończyć	spirare		oddychać
laudare		chwalić	valere		być zdrowym
iubere		rozkazywać	curare		troszczyć się
ponere		kłaść	dicere		mówić

fugere		<i>uciekać</i>	durare		<i>trwać</i>
figere		<i>przymocować</i>	pellere		<i>wyrzucać</i>
putare		<i>sądzić</i>	pugnare		<i>walczyć</i>
gaudēre		<i>cieszyć się</i>	adorare		<i>uwielbiać</i>

JAK ŁATWO ROZPOZNAĆ PRZYNALEŻNOŚĆ DO KONIUGACJI

1. Wszystkie czasowniki II koniugacji mają 1 os. sg. zakończoną na –eo, np. *habeo*, *gaudeo*, *video* itp.
2. Prawie wszystkie czasowniki IV koniugacji mają 1 os. sg. zakończoną na –io, np. *audio*, *venio*, *sentio*
3. Czasowniki I koniugacji mają przed końcówką osobową lub cechą czasową samogłoskę tematyczną –a (z wyjątkiem 1 os. sg., gdzie –a nie widać), np. *lauda-t*, *ama-nt*, *pugna-s*
4. Czasowniki II koniugacji mają przed końcówką osobową lub cechą czasową samogłoskę tematyczną –e, np. *habe-t*, *gaude-nt*, *vide-s*
5. Czasowniki III koniugacji mają w 3 os. pl. samogłoskę –u przed końcówką osobową (-nt), np. *dicu-nt*, *mittu-nt*, *legu-nt*
6. Czasowniki IV koniugacji oraz czasowniki III miękkiej koniugacji mają w 3 os. pl. zbitkę –iu przed końcówką osobową (-nt), np. *audiu-nt*, *veniu-nt*, *sentiu-nt*, *faciu-nt*

AKCENT

7. Akcent cofnięty na sylabę 3 od końca mają:
 - a. 1 os. sg. koniugacji II, III miękkiej, IV, np. *vidĕo*, *facĭo*, *audĭo*
 - b. infinitivus praesentis activi III koniugacji, np. *legĕre*, *dicĕre*

UWAGA

8. NIE MOGĄ zaistnieć:
 - a. 1 os. sg. I koniugacji kończąca się na –ao. ZBITKA taka nie występuje w zakończeniach czasowników.

Nie ~~amao~~ tylko AMO.

- b. Infinitivus praesentis zakończony na –iere. Takie zakończenie infinitiwu nie istnieje.

Nie ~~capiere~~ tylko CAPERE.

NOTA BENE

3. Pod jaką formą będziesz szukać w słowniku czasownika? Określ formę z tabeli.

sentiunt		relinquunt	
firmas		inaudire	
floret		flatis	
estis		sali	
impleo		lucetis	
declaramus		terrete	
iace		despondent	
fluunt		sunt	
indigete		promove	

zaimki OSOBOWE ego, tu, nos, vos = ja, ty, my, wy

	osoba 1		osoba 2	
	sg.	pl.	sg.	pl.
Nom.	ego <i>ja</i>	nos <i>my</i>	tu <i>ty</i>	vos <i>wy</i>
Gen.	mei	nostrī/nostrium	tui	vestri/vestrum
Dat.	mihi	nobis	tibi	vobis
Acc.	me	nos	te	vos
Abl.	me	nobis	te	vobis

zaimki DZIERŻAWCZE *meus 3 (mój); tuus 3 (twój); suus 3 (jej, jego, ich, swój); noster,tra,trum (nasz); vester,tra,trum (wasz)*

- Zaimki *meus 3; tuus 3; suus 3* odmieniają się jak przymiotniki deklinacji I/II zakończone na *-us*, np. jak *bonus 3*
- Zaimki *noster,tra,trum; vester,tra,trum* odmieniają się jak przymiotniki deklinacji I/II zakończone na *-er* (tracące *e* w odmianie), np. jak *pulcher, chra, chrum*
- zaimek *SUUS, SUA, SUUM*
znaczy *SWÓJ, JEGO, ICH* i odnosi się **WYŁĄCZNIE** do 3 os. sg. i pl.

suus amicus = jej, jego,ich przyjaciel; *sua amica* = jej, jego,ich przyjaciółka; *suum templum* = jej, jego, ich świątynia

sui amici = jej, jego,ich przyjaciele; *suae amicae* = jej, jego,ich przyjaciółki; *sua templa* = jej, jego, ich świątynie

NOTA BENE

meus, mea, meum – mój, moja, moje / tuus, tua, tuum – twój, twoja, twoje						
singularis				pluralis		
	II (m)	I (f)	II (n)	II (m)	I (f)	II (n)
N	meus / tuus	mea / tua	meum / tuum	mei / tui	meae / tuae	mea / tua
G	mei / tui	meae / tuae	mei / tui	meorum/tuorum	mearum/tuarum	meorum/tuorum
D	meo / tuo	meae / tuae	meo / tuo	meis / tuis		
Acc	meum / tuum	meam / tuam	= nom. sg.	meos / tuos	meas / tuas	= nom. pl.
Abl	meo / tuo	meā / tuā	meo / tuo	meis / tuis		

noster,tra,trum – nasz, nasza, nasze / vester,tra,trum – wasz, wasza, wasze						
singularis				pluralis		
	II (m)	I (f)	II (n)	II (m)	I (f)	II (n)
N	noster / vester	nostra / vestra	nostrum / vestrum	nostri / vestri	nostrae / vestrae	nostra / vestra
G	nostri / vestri	nostrae/vestrae	nostri / vestri	nostrorum / vestrorum	nostrarum / vestrarum	nostrorum / vestrorum
D	nostro/vestro	nostrae/vestrae	nostro/vestro	nostris / vestris		
Acc	nostrum / vestrum	nostram / vestram	= nom. sg.	nostros / vestros	nostras / vestras	= nom. pl.
Abl	nostro/vestro	nostra/vestra	nostro/vestro	nostris / vestris		

suus, sua, suum – jej, jego, ich, (swój)						
singularis				pluralis		
	II (m)	I (f)	II (n)	II (m)	I (f)	II (n)
N	suus	sua	suum	sui	suae	sua
G	sui	suae	sui	suorum	suarum	suorum
D	suo	suae	suo	suis		
Acc	suum	suam	= nom. sg.	suos	suas	= nom. pl.
Abl	suo	suā	suo	suis		

Jak połączyć zaimek osobowy z przyimkiem *cum* (z).

Cum wymaga Ablatiwu. Mówimy: *cum puero*, *cum puella*,

cum pueris, *cum puellis* (z chłopcem, z dziewczyną, z chłopcami, z dziewczynami)

Ale kiedy spójnik *cum* dotyczy zaimka osobowego, łączy się z nim, doczepiając się do Ablatiwu zaimka na końcu, bez spacji, np.

Nie ~~*eum me*~~ ale ***mecum*** (ze mną), nie ~~*eum te*~~ ale ***tecum*** (z tobą), nie ~~*eum nobis*~~ ale ***nobiscum*** (z nami), nie ~~*eum vobis*~~ ale ***vobiscum*** (z wami), nie ~~*eum se*~~ ale ***secum*** (z nim, z nią / z nimi)

GENETIVUS PARTITIVUS (CZĄSTKOWY) to użycie przypadku genetivus pozwalające

powiedzieć, że wyciągamy z całości jakąś część, bez użycia przyimka *ex*. W genetiwie (bez żadnego przyimka) staje wówczas całość, z której wyciągamy/zabieramy/wybieramy część.

Znaczenie genetiwu partitiwu jest identyczne, jak wyrażenia z *ex*.

Unus PUERORUM = jeden Z CHŁOPCÓW = *unus ex pueris*

Una PUELLARUM = jedna Z DZIEWCZĄT = *una ex puellis*

Primus VIRORUM = pierwszy spośród mężów = *primus ex viris*

Multi ROMANORUM = liczni/wielu z Rzymian = *multi ex Romanis*

Unus NOSTRUM = jeden Z NAS / *Unus VESTRUM* = jeden Z WAS = *unus ex nobis* / *unus ex vobis*

suus 3 = swój, jego, jej, ich
sus, suis = świnia
suis *świni* (gen.sg.) lub *swoimi, swoim*
 (dat.,abl. pl.)

Manibus suis fecit ⇒ Zrobił rękami świni

Ego multos iam annos agrum colo. ⇒ Ego cały już rok pole uprawia.

3. Przetłumacz wyrażenia.

a. Annuntio vobis gaudium magnum:

Habemus papam.

b. Aquilam volare doces.

c. Aquila non captat muscas.

d. Verba volant, scripta manent.

e. Quo vadis?

f. Dum spiro, spero.

g. Mortui non mordent.

- h. Unde venis et quo tendis?
 i. Quid agis?
 j. Saepe viri fallunt, tenerae non saepe puellae.
 k. Bis dat, qui cito dat.
 l. Dare est docere reddere.
 m. Hic iacet.
 n. Nec sine te, nec tecum vivere possum.
- o. Valde tuas litteras nunc exspecto. (Cic.)
 p. Ad rivum lupus et agnus veniunt.
 q. Bis peccare in bello non licet.
 r. Navigare necesse est, vivere non necesse.
 s. Qui dormit, non peccat.
 t. Panem [*chleba*] nostrum cotidianum da nobis hodie!

4. W miejsce kropek wstaw odpowiednie formy zaimka *ego, tu, nos, vos, meus, tuus, noster, vester*. Przetłumacz.

- a. (My) (wam) libros (nasze) monstramus.
 b. Pecuniam (wasze) (mi) date!
 c. (Ja) (wam) dona opulenta fero.
 d. (Wy) oppidum (nasze) spectatis.
 e. Liberos (wasze) (do nas) invitamus.

5. Wstaw odpowiednią formę zaimka *ego, tu, nos, vos, meus, tuus, noster, vester*. Przetłumacz.

- a. sum A et Ω. (Apocalypsis)
 b. Et, Brute, contra? (Caesar)
 c. filii, ama!
 d. Vadecum!
 e. Aliena, aliis placent.
 f. Paxcum! Et cum spiritu
 g. Omniacum porto. (Bias)
 h. Diabolus, exorcizo!

6. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami zaimka osobowego (*ego; tu; nos; vos*) lub dzierżawczego (*meus 3; tuus 3; suus 3; noster,tra,trum; vester,tra,trum*). Przetłumacz zdania.

Exemplum: Ego librum meum lego (a-e). Vobis liber est (f-i). Puellae nos amant (k-l).

- a. librum legis.
 b. libros legimus.
 c. libros legitis.
 d. Pueri libros legunt.

- e. Puellae libros legunt.
 f. (1 os. sg.) liber est.
 g. (2 os. sg.) liber est.
 h. (1 os. pl.) libri sunt.
 i. (2 os. pl.) libri sunt.
 j. libros (2 os. pl.) do.
 k. Pueri (2 os. sg.) vident et salutant.
 l. Pueri (2 os. pl.) libros dant.

7. Napisz po łacinie posługując się zaimkami dzierżawczymi lub osobowymi.

- a. mój przyjaciel h. kto z was
 b. jego nieprzyjaciele i. ich nieprzyjaciele
 c. twoim dzieciom j. z naszymi panami
 d. ich córkom k. o mojej służącej
 e. Ty mówisz o swoich przyjaciółach
 f. Dziewczyna mówi o swoich dzieciach
 g. My mówimy o swoich nauczycielach
 l. Nauczyciel chwali swoich uczniów
 m. Dajcie nam wasze (rzeczy)
 n. Daj mi swoje (rzeczy)
 o. Dajemy wam swoje (rzeczy)
 p. Wasze (rzeczy) są naszymi (rzeczami)

8. Przetłumacz zdania

- a. Salve, amice, salve, bone vir! b. Nauta bonus ventum non timet. c. Aeterna est clarorum virorum memoria. d. Consilium tuum plenum sapientiae est. e. Consilia nostra cum vestris consentiunt. f. In Graecia et in Italia vides pulchra monumenta Graecorum et Romanorum antiquorum. g. Malum est aliud dicere, aliud sentire. h. Quid est amicus? – Alter ego. i. Filius amici nostri aegrotat; medicum advocate! j. Legati Graeciae Romam veniunt. k. De lingua stulta veniunt incommoda multa. l. Numquam aliud natura, aliud sapientia dicit.

9. Przetłumacz tekst. ☺

Romanis magnus numerus servorum est. Familia Romana ex viro, femina, liberis servisque constat. Servos Romani bellis sibi parant. Servi liberi non sunt. Etiam liberi servorum servi esse debent et in villis, latifundiis metallisque Romanorum opulentorum laborant. Servus, nisi domino suo paret, dominum timere debet. Nam dominus servum suum verbis malis durisque monet et flagellis verberat.

Etiam multi Graeci virorum Romanorum servi sunt. Servi Graeci saepe viri docti sunt. Itaque in agris laborare non debent. Alii servorum morbos aegrotorum medici curant sanantque, alii magistri liberos educant puerosque grammaticam, philosophiam aliasque litteras docent et pueris puellisque multa et pulchra de claris poetis Graecis, ut de Homero et Hesiodo, et de philosophis, ut de Democrito et Pythagora, et de aliis viris doctis narrant. Liberi libros poetarum Graecorum amant, saepe tragoediis et comoediis Graecis student.

10. Posługując się *datiwem possessiwem* przekształć poniższe zdania tak, by otrzymać tę samą treść. Przetłumacz zdania.

- a. Opulentus vir Romanus multos servos habet. _____

- b. Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas. _____

- c. Verba tua multum veri sapientiaeque habent. _____

- d. In vico nostro multae familiae agros magnos equosque pulchros habent. _____

11. Posługując się *genetiwem partiwem* przekształć poniższe zdania tak, by otrzymać tę samą treść. Przetłumacz zdania.

- a. Multi ex archiepiscopis papam eligunt. _____
- b. Quis ex nobis dignus et iustus est? _____
- c. Inimici unam ex oppidi nostri portis oppugnant. _____
- d. Primus ex viris Romanis imperator est. _____

LECTIO SEXTA

PRAESENS PASSIVI, CZASOWNIK *POSSUM, POSSE* ZAMIANA NA STRONĘ BIERNĄ

INFINITIVUS PRAESENTIS

	ACTIVUM		PASSIVUM
I	am-are <i>kochać</i>	I	am-ari <i>być kochanym</i>
II	mon-ēre <i>upominać</i>	II	mon-eri <i>być upominanym</i>
III	mitt-ēre <i>posyłać</i>	III	mitt-i <i>być posyłanym</i>
IV	aud-ire <i>łuchać</i>	IV	aud-iri <i>być słuchanym</i>

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

Praesens indicativi passivi (czas terażniejszy trybu oznajmującego strony biernej)

koniugacja		I	II	III	IV
infinitivus		amari	monēri	mitti	audiri
temat		ama-	mone-	mitt-	audi-
znaczenie		<i>być kochanym</i>	<i>być upominanym</i>	<i>być posyłanym</i>	<i>być słuchanym</i>
sg.	1.	am-or <i>jestem kochany</i>	mone-or <i>jestem upominany</i>	mitt-or <i>jestem posyłany</i>	audi-or <i>jestem słuchany</i>
	2.	ama-ris	mone-ris	mitt-e-ris	audi-ris
	3.	ama-tur	mone-tur	mitt-i-tur	audi-tur
pl.	1.	ama-mur	mone-mur	mitt-i-mur	audi-mur
	2.	ama-mini	mone-mini	mitt-i-mini	audi-mini
	3.	ama-ntur	mone-ntur	mitt-u-ntur	audi-u-ntur

Praesens imperativi passivi (czas terażniejszy trybu rozkazującego strony biernej)

		I	II	III	IV
infinitivus		amari	moneri	mitti	audiri
os. sing.	2	ama-re! <i>bądź kochany!</i>	mone-re! <i>bądź upominany!</i>	mitte-re! <i>bądź posyłany!</i>	audi-re! <i>bądź słuchany!</i>
os. plur.	2	ama-mini! <i>bądźcie kochani!</i>	mone-mini! <i>bądźcie upominani!</i>	mitti-mini! <i>bądźcie posyłani!</i>	audi-mini! <i>bądźcie słuchani!</i>

ZESTAW KOŃCÓWEK DLA PRAESENS PASSIVI

-or	-mur
-ris	-mini
-tur	-ntur

INDICATIVUS PRAESENTIS POSSUM, POSSE MOGĘ
TRYB ORZEKAJĄCY CZASU TERAŹNIEJSZEGO

	singularis		pluralis	
1	pos-sum	<i>mogę</i>	pos-sumus	<i>możemy</i>
2	pot-es	<i>możesz</i>	pot-estis	<i> możecie</i>
3	pot-est	<i>może</i>	pos-sunt	<i>mogą</i>
INFINITIVUS praesentis: posse - móc				

SINGULARIA TANTUM (tylko liczba pojedyncza)

Singulare tantum to rzeczownik, który gramatycznie posiada tylko liczbę pojedynczą, ale tłumaczymy go często na polski w liczbie mnogiej. Wymaga przymiotnika w *singularis*.

pecunia,ae - pieniądze

NOTA BENE

ZAMIANA NA STRONĘ BIERNĄ

strona czynna

Dominus	bonus	filiae	parvae	pupas	dat.
Pan	dobry	córce	małej	lalki	daje.
podmiot		<i>dopełnienie dalsze</i>		dopełnienie bliższe	orzeczenie
	<i>przydawka przymiotna</i>		<i>przydawka przymiotna</i>		

strona bierna

Pupae	filiae	parvae	a domino	bono	dantur.
Lalki	córce	małej	przez pana	dobrego	są dawane.
podmiot	<i>dopełnienie dalsze</i>		ablativus auctoris		orzeczenie
		<i>przydawka przymiotna</i>		<i>przydawka przymiotna</i>	

Tertium non datur. ⇔ Trzeci raz nie dawaj.

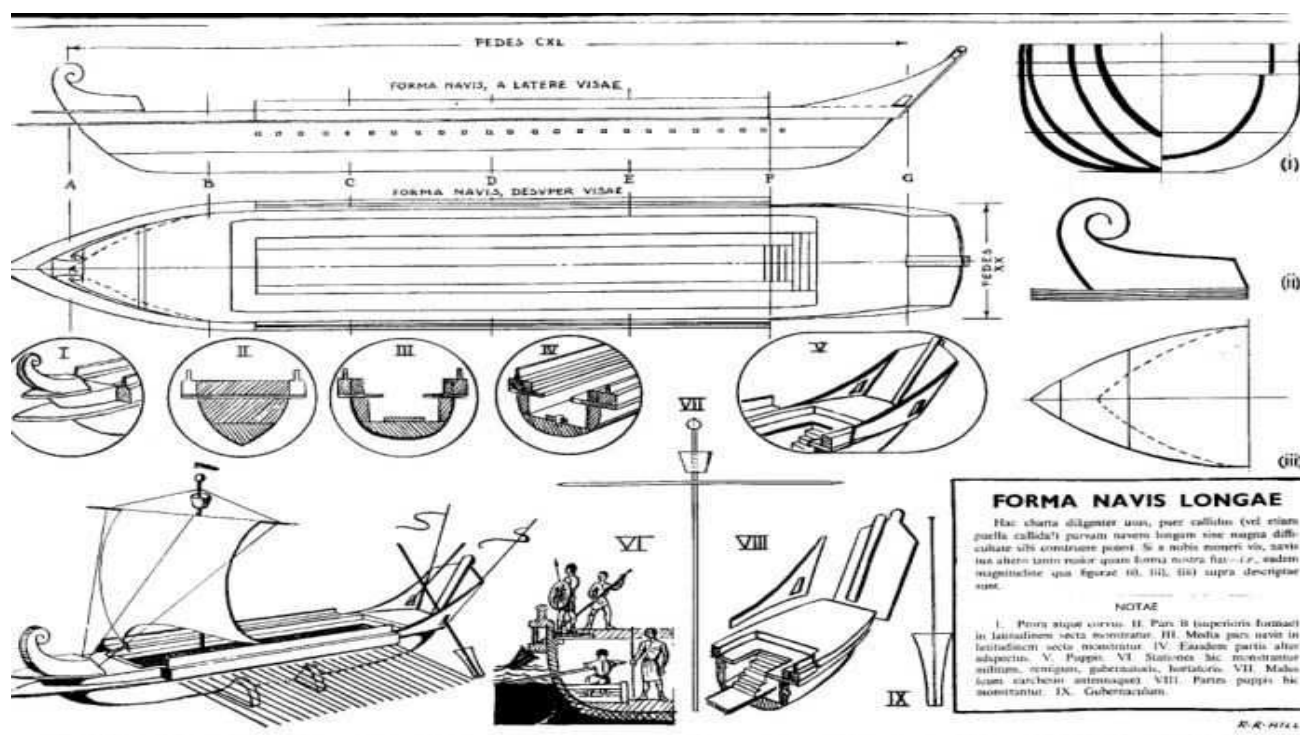

Przy zamianie zdania ze strony czynnej na bierną:

1. **Dopełnienie bliższe** i wszystkie jego przydawki przymiotne (**biernik**) stają się **podmiotem (mianownik)**;
2. **Podmiot**¹ i wszystkie jego przydawki przymiotne stają w **ablatiwie z przyimkiem a (ab)** (dla żywotnych) lub **bez przyimka** (dla nieżywotnych);
3. **Orzeczenie** staje w **stronie biernej**. **ORZECZENIE MUSI BYĆ W TEJ SAMEJ OSOBIE I LICZBIE CO NOWY PODMIOT.**
4. Pozostałe elementy (dopełnienie dalsze, okoliczniki, wszystkie wyrażenia przyimkowe) pozostają **BEZ ZMIAN**.

Sposoby tłumaczenia łacińskiej strony biernej:

1. **Jak polska strona bierna, np.:** *movet – porusza, movetur – jest poruszany*
2. **Jak polska strona zwrotna, np.:** *movet – porusza, movetur – porusza się*
3. **Jak polskie wyrażenia nieosobowe, np.:** *scit – wie; scitur – jest wiadomym, wiadomo; dico – mówię, dicor – mówi się o mnie (że ja)*

¹ Jeśli podmiotem łacińskiego zdania czynnego jest zaimek osobowy, nie bywa on zwykle zapisywany (podobnie jak w języku polskim). Przy zamianie zdania z takim podmiotem na *passivum* TRZEBA uwzględnić ten zaimek stawiając go w *ablatiwie auctoris* (podobnie jak w języku polskim): *Librum lego. (Czytam książkę). Liber A ME legitur. (Książka jest czytana PRZEZE MNIE).* W przeciwnym razie treść zdania w stronie biernej będzie niepełna.

1. Utwórz pełny *infinitivus praesentis passivi* czasowników:

orno 1		ozdabiam	vendo 3		sprzedaję
duco 3		prowadzę	emo 3		kupuję
audio 4		słyszę	punio 4		karzę
video 2 ²		widzę	castigo 1		karcę
quaero 3		szukam, pytam	moveo 2		poruszam
capio 3		łapię	sacro 1		poświęcam
sum		jestem	veho 3		poruszam
habeo 2 ³		mam	tango 3		dotykam
mulceo 2		gładzę	lenio 4		łagodzę
tego 3		pokrywam	traho 3		ciągnę

2. Od podanych słów podaj formy strony biernej zachowując osobę, liczbę, tryb, czas. Przetłumacz.

activum	tłumaczenie	passivum	tłumaczenie	activum	tłumaczenie	passivum	tłumaczenie
ducit				audiunt			
legere				videre			
spectatis				mittis			
traho				regere			
ornamus				moneo			

3. Zamień na stronę bierną. Przetłumacz.

- Vir gladium acuit. –
- Episcopus ecclesiam vestram visitat. –
- Palatinus noster consilium convocat. –
- Roma antiqua bella gerit. –
- Romani terram populi finitimi invadunt. –

² UWAGA! Czasownik *habere* w *passivum* zmienia swoje znaczenie: *videre* = widzieć, *videri* = wydawać się, np. *servum vides* = widzisz niewolnika; *servus videris* – wydajesz się niewolnikiem

³ UWAGA! Czasownik *habere* w *passivum* zmienia swoje znaczenie: *habere* = mieć, *haberi* = być uważanym, np. *servum habes* = masz niewolnika, *servus haberis* = jesteś uważany za niewolnika

- f. Oppidum aedificia alta ornant. –
- g. Inimici incolas oppidi interficiunt. –
- h. Romani multos captivos asportant. –
- i. Christiani iustitiam, concordiam atque amicitiam colunt. –
- j. Libros clarorum poetarum libenter legimus. –
- k. Patriae divitias innumeras paratis. –
- l. Patriam liberosque caros amas. –
- m. Numquam verba falsa dico. –
- n. Bella et pericula semper diligitis. –

4. Przetłumacz wyrażenia. 🏛️

- a. Equi donati dentes [*zęby*] non inspiciuntur.
- b. Troia a Graecis expugnatur. (Cic.)
- c. Tertium non datur.
- d. Stultum est timere, quod [*tego, co*] vitari non potest.
- e. Imperium terrae finitur, ubi finitur armorum potestas (*moc, potęga*).
- f. *Ama tu, si vis amari* dicunt verba viri clari.

5. Przetłumacz tekst o rzymskim obozie wojskowym. 🗡️

A Romanis castra ponuntur. Primum a tribuno locus capitur, ubi aqua et cibus inveniri potest. Deinde quadratum spatium signatur et munitur. Circum castra fossa foditur et vallum struitur. In mediis castris multa tabernacula ponuntur. Impedimenta et spolia in spatio inter vallum et tabernacula cumulantur. In castris munitis custodiae per vallum disponuntur. Si Poeni appropinquant, statim a custodiis cernuntur. Signum tubā extemplo datur.

6. Przetłumacz tekst. 🗡️

De Graecia antiqua

Multi Graecorum a nobis clari habentur. Homerus, poeta Graecorum clarus, a multis celebratur. Multorum enim animi nunc etiam Homeri libris delectantur. Phidiae statuis magnificis nos quoque delectamur, nam Phidiae statuarum fragmenta hodie spectari possunt. Herodoti fabulis multi quoque moventur. Graecorum antiquorum libri nobis valde placent et nos delectant. Itaque Graecia antiqua disciplinarum et litterarum patria recte putatur.

7. Przetłumacz zdania.

- a. Victoria ex concordia gignitur. b. Magnā copiā aquae campus irrigatur. c. Si discipuli bene student, a magistris laudantur. d. Statuae virorum clarorum rosis ornantur. e. Instrumenta et arma e ferro parantur. f. Patria in periculis a viris defendi debet. g. Nullum periculum sine periculo vincitur. h. Ex agro inculto frumentum frustra exspectatur. i. Agri ab agricolis coli debent. j. Poetae leguntur, audiuntur, ediscuntur. k. Bellum, quod populos liberat, iustum ac necessarium est. l. Clavus clavo pellitur.

8. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami czasownika *sum,esse* lub *possum,porre*. Przetłumacz.

- a. Ego non _____
 b. Romani inimicos vincere _____
 c. Viri nostri gladiis, hastis et sagittis armati _____
 d. Castra Romana ab inimicis nullo modo capi _____
 e. Bellum mortiferum a nobis finiri _____
 f. Patriae nostrae multae divitiae _____
 g. Solus oppidum nostrum defendere non _____
 h. Quis vestrum meus amicus _____?
 i. Multi libri vobis _____, unum nobis dare _____

LECTIO SEPTIMA

ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO (ACI) W PRAESENS

ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO (biernik z bezokolicznikiem) jest konstrukcją, którą tłumaczymy na język polski jako zdanie podrzędne zaczynające się od spójnika ŻE (żeby). Ponieważ konstrukcja zastępuje zdanie podrzędne, nigdy nie może pojawić się bez zdania nadrzędnego. Orzeczenie zdania nadrzędnego, od którego zależy cała konstrukcja, nazywamy VERBUM REGENS (słowo rządzące).

Sama konstrukcja w *praesens* składa się z ACCUSATIWIU (rzeczownika, przymiotnika, zaimka, liczebnika porządkowego, imiesłowu) i INFINITIWIU (praesentis activi lub praesentis passivi).

Przy tłumaczeniu ACI na język polski

1. tłumaczymy zdanie nadrzędne, a po jego orzeczeniu — *verbum regens* — dodajemy słówko ŻE (ŻEBY)
2. *accusativus* konstrukcji czynimy podmiotem zdania podrzędnego zaczynającego się od *že*
3. *infinitivus* konstrukcji czynimy orzeczeniem zdania podrzędnego zaczynającego się od *že*

W rezultacie otrzymujemy zdania brzmiące: Widzę, że wojsko rusza do ataku. Wódz rozkazał, żeby nikt nie opuszczał szyku. Filozofowie twierdzą, że nic nie pozostaje zawsze na swoim miejscu., itp.

Podobne konstrukcje istnieją do tej pory w językach nowożytnych, występowały również w dawniejszej polszczyźnie:

	<i>Uznali</i>	<i>go</i>	<i>Mesyjaszem</i>	<i>być</i>	<i>prawym.</i>
<i>Ich</i>	<i>sehe</i>	<i>die Kinder</i>		<i>spielen.</i>	
<i>I</i>	<i>want</i>	<i>children</i>		<i>to play.</i>	
<i>Je</i>	<i>vois</i>	<i>les enfants</i>		<i>jouer.</i>	
	verbum regens	accusativus		infinitivus	

PAMIĘTAJ, ŻE W ACI

NOTA BENE

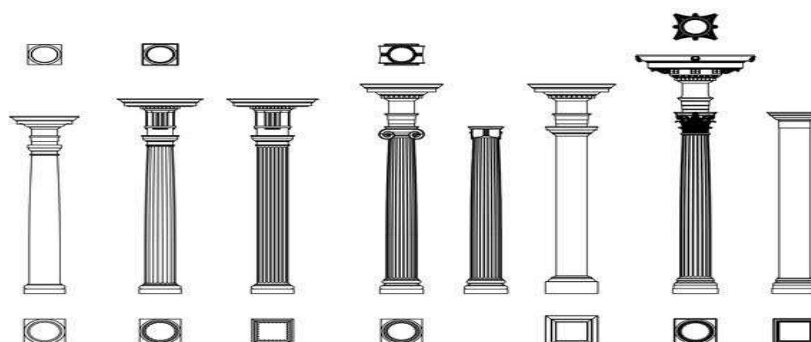
- VERBUM REGENS musi stać w **stronie czynnej** (czas dowolny).
- W ACCUSATIVIE występuje najczęściej **rzeczownik** lub **zaimek**, zwykle wraz z **określeniami**.
- INFINITIVUS może występować w dowolnym czasie i stronie (6 możliwości). Od czasu i strony infinitiwu zależy czas i strona orzeczenia zdania, w które zamieni się w tłumaczeniu ACI

SPOSÓB TŁUMACZENIA INFINITIWÓW *praesentis* w zwykłym zadaniu / ACI

activum		passivum	
praesens			
am-are	kochać / że kocha...	am-ari	być kochanym / że jest kochany...
vid-ere	widzieć / że widzi...	vid-eri	być widzianym / że jest widziany...
mitt-ĕre	posyłać / że posyła...	mitt-i	być posyłanym / że jest posyłany...
aud-ire	słuchać / że słyszy...	aud-iri	być słuchanym / że jest słyszany...

SPOSÓB BUDOWANIA ACI w *praesens*

<i>verbum reg.</i>	<i>acc.</i>	<i>dop. bl.</i>	<i>infinitivus</i>	<i>verbum reg.</i>	<i>acc.</i>	<i>dop. bl.</i>	<i>infinitivus</i>
praesens activi							
	<i>Puer</i>	<i>epistulam</i>	<i>scribit.</i>		<i>Pueri</i>	<i>epistulas</i>	<i>scribunt.</i>
Video	puerum	epistulam	scribere.	Video	pueros	epistulas	scribere.
Widzę że,	chłopiec	list	pisze.	Widzę, że	chłopcy	listy	piszą.
praesens passivi							
	<i>Epistula</i>	<i>a puero</i>	<i>scribitur.</i>		<i>Epistulae</i>	<i>a pueris</i>	<i>scribuntur.</i>
Video	epistulam	a puero	scribi.	Video	epistulas	a pueris	scribi.
Widzę, że	list	przez chłopca	jest pisany.	Widzę, że	listy	przez chłopców	są pisane.

Analiza sposobu tworzenia ACI

NOTA BENE

I. Strona czynna:

1. Zdanie niezależne: *Puer epistulas scribit* (*Chłopiec pisze listy*)
2. Uzależniamy zdanie od *verbum regens: video* (*widzę, że*); nasze zdanie niezależne staje się zdaniem podrzędnym zależnym od czasownika *widzę*
3. Nominativus zdania niezależnego (*Puer*) zamienia się na accusativus (*puerum*)
4. Dopełnienie bliższe (accusativus) zdania niezależnego (*epistulas*) pozostaje bez zmian
5. Orzeczenie zdania niezależnego *scribit* zamienia się na infinitivus tego samego czasu i strony (*scribere*)

II. Strona bierna

1. Zdanie niezależne: *Epistula a puero scribitur* (*List jest pisany przez chłopca*)
2. Uzależniamy zdanie od *verbum regens: video* (*widzę, że*); nasze zdanie niezależne staje się zdaniem podrzędnym zależnym od czasownika *widzę*
3. Nominativus zdania niezależnego (*Epistula*) zamienia się na accusativus (*epistulam*)
4. Wyrażenie przymkowe (*a puero*) pozostaje bez zmian
5. Orzeczenie zdania niezależnego *scribitur* zamienia się na infinitivus tego samego czasu i strony (*scribi*)

NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE VERBA REGENTIA

Nie każdy czasownik może być *verbum regens*. Musi to być czasownik, po którym może nastąpić zdanie podmiotowe lub dopełnieniowe.

verba sentiendi	~myśleć, spostrzegać	verba dicendi	~mówić, pisać	verba voluntatis	~chcieć, kazać
animadverto 3	spostrzegam, że	narro 1	opowiadam, że	cupio 3	pragnę
audio 4	słyszę, że	affirmo 1	twierdzę, że	nolo, nolle	nie chcę
ignoro 1	nie wiem, że	fero, ferre	mówię, że	sino 3	pozwalam
non ignoro 1	dobrze wiem, że	nuntio 1	donoszę, że	iubeo 2	rozkazuję, żeby
puto 1	sądzę, że	promitto 3	obiecuję, że	veto 1	zakazuję
scio 4	wiem, że	respondeo 2	odpowiadam, że	mało, malle	wolę
sentio 4	czuję, że	nego 1	mówię, że nie	moneo 2	upominam, żeby
spero 1	spodziewam się, że	scribo 3	piszę, że	volo, velle	chcę
video 2	widzę, że	dico 3	mówię, że		
		trado 3	przekazuje, że		
		lego 3	czytam, że		
verba affectus	wyrażenie wzruszenia	wyrażenia/ formy nieosobowe			
doleo 2	boleję, że	constat	wiadomo, że		
gaudeo 2	cieszę się, że	placet	podoba się, że		
		oportet	trzeba, żeby		
		certiorem facio	powiadamiam, że		

1. Uzależnij zdania od *verbum regens* tworząc konstrukcje ACI w *praesens w activum* lub w *passivum*. Przetłumacz utworzone konstrukcje.

a. Vir Romanus patriam defendit. (legimus)

.....

b. Feminae pulchrae rosis aram ornant. (video)

.....

c. Inimici patriae ab incolis necantur. (constat)

.....

d. Nos boni amici semper sumus. (pueri sciunt)

.....

e. Multa bella mortifera a viris peritis geruntur. (oportet)

.....

f. Equus bonus magno pretio emi potest. (certiorem te facio)

.....

2. Przepisz poniższe fragmenty tekstów uzależniając zdania od odpowiednich czasowników lub zdań (podanych w nawiasie) tworząc tekst w ACI.

a. Romanis magnus numerus servorum est (constat). Familia Romana ex viro, femina, liberis servisque constat (magister docet). Servos Romani bellis sibi parant (historici tradunt). Servi liberi non sunt (scimus). Etiam liberi servorum servi esse debent et in villis, latifundiis metallisque Romanorum opulentorum laborare debent (Romani opulenti putant). Servus dominum timet (oportet). Dominus servum suum verbis malis durisque monet et flagellis verberat (in libris legimus).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b. Multi Graecorum clari ⁴ habentur (discipuli sciunt). Homerus, poeta Graecorum clarus, a multis celebratur (antiqui narrant). Multorum animi nunc etiam Homeri libris delectantur

⁴ Po czasownikach takich jak *videor* (wydaję się), *dicor* (mówi się o mnie), *putor* (sądzi się o mnie) i im podobnym w łacinie (odmiennie od języka polskiego) używa się NOMINATIVU (tzw. *nominativus duplex*), np.: *putaris poeta Romanus* (Jesteś uważany za poetę rzymskiego), *stultus dicitur* (mówi się o nim, że jest głupcem).

(animadvertimus). Phidiae statuis magnificis nos quoque delectamur (oportet), nam Phidiae statuarum fragmenta hodie spectari possunt (videmus). Herodoti fabulis multi quoque moventur (audimus). Graecorum antiquorum libri vobis valde placent et vos delectant (gaudeo). Itaque Graecia antiqua disciplinarum et litterarum patria recte putatur (multi affirmant).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Przetłumacz tekst. 📖

De bello Troiano

Vergilii libros de bello Troiano et de Aenea, Romanorum proavo legimus. Ex quibus eiusmodi esse primordia Romae cognoscimus: Graecos Troiam invadere constat. Troianos diu se defendere Homerus narrat. Graecos tamen Ilium expugnare atque incendio delere poetae ferunt. Troiam a Graecis capi scimus. Inter Troianos Aeneam, virum pium, esse Vergilius nobis tradit. Aeneam fugā vitam servare atque novam patriam quaerere statuere legimus.

4. Przetłumacz tekst. 📖

De equo Troiano

Bellum Troianum geri, Troiam tamen diu vinci non posse constat. Homerus tradit equum denique magnum, ligneum a Graecis aedificari. Equi utrum viris armatis impleri scimus. Equum in oris maritimis relinqui fabula narrat. Troiani Graecos in patriam navigare putant. Itaque Troiani ex oppido evadunt et de equo disputant. Tum exitium Troiae a Cassandra praedici audiunt. Pauci Troianorum equum statim uri desiderant, reliqui equum in urbem trahi volunt. Denique cuncti incolae in contrarias sententias distrahuntur. Multi enim equum in oppidum trahi iubent. Denique equus perniciosus cum viris armatis in oppidum trahitur.

LECTIO OCTAVA

LEKSYKA I

IDIOMY i WYRAŻENIA

1. **Przestrzeń i ruch.**
 - a. terras peragrarere – zwiedzać kraje
2. Życie, śmierć; szczęście, nieszczęście.
 - a. periculum depellere – odpierać niebezpieczeństwo
 - b. periculum effugere – unikać niebezpieczeństwa
 - c. detrimentum capere ex aliqua re – ponieść przez coś stratę
 - d. morbo corrip/consumi – być opanowanym/strawionym chorobą
 - e. animam efflare – wyzionąć ducha
3. **Stosunki z ludźmi.**
 - a. auxilium petere ab aliquo – prosić o pomoc kogoś
 - b. gratiam habere – być wdzięcznym komuś
 - c. gratias agere – dziękować
 - d. amicitiam iungere cum aliquo - zawrzeć z kimś przyjaźń
4. **Stosunki rodzinne.**
 - a. in matrimonium ducere aliquam – pojąć kogoś za żonę
 - b. in matrimonium dare aliquam alicui – wydać kogoś za mąż za kogoś
 - c. nubere alicui – wyjść za kogoś za mąż / być poślubionym komuś
5. **Usposobienie; afekty.**
 - a. animus aequus – równowaga umysłu
 - b. iram alicuius movere – wzbudzić czyjś gniew
 - c. memoriā tenere aliquid – zachować coś w pamięci
 - d. in animo habere – mieć na myśli
 - e. operam dare alicui rei – zająć się czymś, starać się o coś, oddać się czemuś
6. **Religia i kult.**
 - a. deos colere – czcić bogów
7. **Wojna.**
 - a. belli peritus – doświadczony w wojnie

- b. bellum parare – przygotowywać wojnę
- c. bellum indicere – wypowiedzieć wojnę
- d. bellum movere – wszcząć wojnę
- e. bellum gerere – prowadzić wojnę
- f. castra ponere – założyć obóz
- g. castra movere – zwinąć obóz
- h. castra munire – obwarować obóz
- i. proelium committere – wydać bitwę
- j. arma capere – chwycić za broń

8. Marynarka.

- a. ancoras solvere – podnieść kotwicę
- b. exire in terram – wyjść na ląd

OZNACZENIA SŁOWNIKOWE WSKAZUJĄCE NA RZĄD CZASOWNIKA

słowo	skrót	oznacza użycie przypadku	tłumaczy się	przykład
<i>aliquid</i>	<i>alqd</i>	accusativus neutri	coś	memoriā tenere <i>aliquid</i> zachować <i>coś</i> w pamięci
<i>alicuius</i>	<i>alcis</i>	genetivus dla żywotnych	kogoś, czyjś	iram <i>alicuius</i> movere wzbudzić <i>czyjś</i> gniew
<i>alicuius rei</i>	<i>alcis rei</i>	genetivus dla nieżywotnych	czegoś	peritus <i>stellarum</i> doświadczony <i>w gwiazdach</i>
<i>alicui</i>	—	dativus dla żywotnych	komuś	nubere <i>alicui</i> być poślubionym <i>komuś</i>
<i>alicui rei</i>	—	dativus dla nieżywotnych	czemuś	operam dare <i>alicui rei</i> oddać się <i>czemuś</i>
<i>aliquem</i>	<i>alqm</i>	accusativus dla żywotnych <i>m</i>	kogoś	amo <i>puellam</i> kocham <i>dziewczynę</i>
<i>aliquam</i>	—	accusativus dla żywotnych <i>f</i>	jakaś	matrimonium ducere <i>aliquam</i> pojąć <i>jakaś</i> za żonę
<i>aliquo</i>	<i>alqo</i>	ablativus <i>m</i>	kimś, czymś	amicitiam iungere cum <i>aliquo</i> zawrzeć z <i>kimś</i> przyjaźń
<i>aliqua</i>	<i>alqa</i>	ablativus dla żywotnych <i>f</i>	jakaś	<i>puellā</i> delecto zachwycam się <i>dziewczyną</i>
<i>aliqua re</i>	<i>alqa re</i>	ablativus dla nieżywotnych	czymś	<i>libro</i> utor posługuję się <i>książką</i>
<i>aliquos</i>	<i>alqos</i>	accusativus pl. <i>m</i>	jakichś	<i>pueros</i> amo kocham <i>chłopców</i>

1. Napisz po łacinie posługując się powyższymi idiomami i wyrażeniami.

Wiemy, że możemy zwiedzać obce kraje i unikać niebezpieczeństwa.

Wiadomo, że dziś podnosimy kotwicę.

Możemy wyjść na ląd i założyć obóz.

Zachowajcie w pamięci wskazówki doświadczonych w wojnie mężów.

Widzimy, że mieszkańcy miasteczka prowadzą wojnę z nieprzyjaciółmi.

Zbrojni mężowie (viri armati) starają się odeprzeć niebezpieczeństwo od ojczyzny.

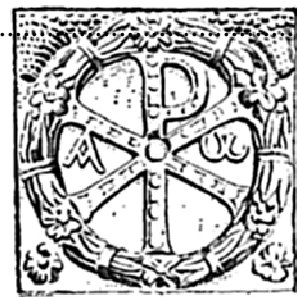
Wiedźcie, że nasza ojczyzna nie może ponieść straty!

Obwarujcie obóz, chwycicie za broń i wypowiedzcie nieprzyjaciółom wojnę! –

mówią mężowie.

Sądzimy, że możemy przygotowywać wojnę, zawrzeć przyjaźń i prosić o pomoc bogów.

Starajcie się zachować równowagę umysłu i zawsze mieć na myśli dobro waszej ojczyzny!

Castra ponere ⇔ obóz pionierów

LECTIO NONA

GERUNDIUM, PARICIPIUM FUTURI PASSIVI (GERUNDIVUM, PFP)

NA TEMACIE PRAESENTIS

GERUNDIUM jest rzeczownikiem odsłownym (tworzonym od czasownika). W tłumaczeniu oddajemy je przez polskie rzeczowniki odsłowne, np.: *stanie, siedzenie, pisanie* itp. Gerundium odmienia się wg II deklinacji, nie ma liczby mnogiej, ani vocatiwu. Nominativus gerundii jest identyczny, jak infinitivus praesentis activi. Pozostałe przypadki tworzymy dodając do TEMATU PRAESENTIS czasownika cechę –nd i końcówki odmiany II deklinacji. W koniugacji III i IV między temat, a cechę –nd wchodzi spójka *e*.

	I	II	III	IV
sg.	ama- + nd-	mone- + nd-	mitt- + e + nd-	audi- + e + nd-
Nom.	amare <i>kochanie</i>	monere <i>upominanie</i>	mittere <i>posyłanie</i>	audire <i>stuchanie</i>
Gen.	ama-nd-i	mone-nd-i	mitt-e-nd-i	audi-e-nd-i
Dat.	ama-nd-o	mone-nd-o	mitt-e-nd-o	audi-e-nd-o
Acc.	(ad) ama-nd-um	(ad) mone-nd-um	(ad) mitt-e-nd-um	(ad) audi-e-nd-um
Abl.	ama-nd-o	mone-nd-o	mitt-e-nd-o	audi-e-nd-o

1. Gerundium ma tylko liczbę pojedynczą rodzaju nijakiego.
2. Accusativus gerundii występuje zwykle z przyimkiem ad.
3. Nie znajdziesz gerundium w słowniku: jeśli widzisz w słowie cechę –nd, szukaj pod czasownikiem!
4. GERUNDIUM RZĄDZI TYM SAMYM PRZYPADKIEM, JAKIM RZĄDZI CZASOWNIK, OD KTÓREGO GERUNDIUM POCHODZI (zwykle accusatiwem).

NOTA BENE

ZASTOSOWANIE GERUNDIUM W ZDANIACH

Nom.	<i>Discere utile est.</i>	<i>Uczenie się jest pożyteczne.</i>
Gen.	<i>Discendi ars difficilis est</i>	<i>Umiejętność uczenia się jest trudna.</i>
Dat.	<i>Discendo multum temporis impendimus.</i>	<i>Uczeniu się poświęcamy wiele czasu.</i>
Acc.	<i>Ad discendum haec aetas apta est.</i>	<i>Ten wiek jest odpowiedni do uczenia się.</i>
Abl.	<i>Discendo mens hominis alitur.</i>	<i>Z uczenia się czerpie pożytek umysł człowieka.</i>

RZĄD GERUNDIUM (ten sam, co rząd czasownika, od którego *gerundium* pochodzi)

polski		łacina		
czytanie książki	dopełniacz	lego 3 (acc.)	legere librum	accusativus
stawianie mostu	dopełniacz	facio 3 (acc.)	facere pontem	accusativus
przyglądanie się córce	celownik	specto 1 (acc.)	spectare filiam	accusativus
posługiwanie się nożem	narzędnik	utor (abl.)	uti cultro	ablativus

Np.: Tempus dicendi verbum nobis non est datum. = Nie dano nam czasu na wypowiedzenie słowa

UWAGA!!! Ogromna większość czasowników łacińskich rządzi accusatiwem.

Nieliczne rządzą innymi przypadkami. Oto niektóre z nich:

czasownik	znaczenie	przypadek	czasownik	znaczenie	przypadek
caveo	czuwać nad kimś	dativus	parco	oszczędzam	dativus
consulo	starać się o coś	dativus	pareo	jestem posłuszny	dativus
foveo	sprzyjam	dativus	persuadeo	przekonuję	dativus
fruor	korzystam	ablativus	placeo	podobam się	dativus
insidior	zasadzam się	dativus	praesum	jestem na czele	dativus
intersum	biorę udział	dativus	prospicere	dbać o kogoś	dativus
irascor	gniewam się	dativus	prosum	pomagam	dativus
metuere	bać się o kogoś	dativus	provideo	dbać o kogoś	dativus
noceo	szkodzę	dativus	studeo	starać się	dativus
nubo	wychodzić za mąż	dativus	suadeo	doradzać	dativus
oboedio	jestem posłuszny	dativus	supplicio	prosić	dativus
obsum	szkodzę	dativus	timeo	bać się o kogoś	dativus
obtempero	jestem posłuszny	dativus	utor	używać, posługiwać się	ablativus
locus est	jest miejsce	dativus			

NA TEMACIE PRAESENTIS

GERUNDIVUM (PARTICIPIUM FUTURI PASSIVI) jest imiesłowem (przymiotnikiem **odslownym**). Tworzymy je od czasownika dodając do TEMATU PRAESENTIS cechę –nd i końcówki –us, -a, -um (I/II deklinacji). Gerundivum odmienia się jak przymiotnik na –us, -a, -um deklinacji I/II. W koniugacji III i IV między temat, a cechę –nd wchodzi spójka *e*.

SPOSÓB TWORZENIA GERUNDIVUM (PARTICIPIUM FUTRI PASSIVI)

kon.	infinitivus	temat	spójka	cecha	końcówki	pełna forma dla 3 rodzajów, Nom. sg.
I	amare	ama-		nd	us, a, um	amandus, amanda, amandum
II	videre	vide-		nd	us, a, um	videndus, videnda, videndum
III	mittere	mitt-	e	nd	us, a, um	mittendus, mittenda, mittendum
IV	audire	audi-	e	nd	us, a, um	audiendus, audienda, audiendum

Możliwych jest kilka sposobów tłumaczenia *gerundivum* na polski.

legatus mittendus	poseł mający być posłanym
	poseł godny/wart posłania
	poseł, którego należy posłać
	poseł, który powinien być posłany

RÓŻNICE między GERUNDIUM i GERUNDIVUM

gerundium			gerundivum		
consilium	condendi	oppida	consilium	oppidorum	condendorum
cuius?	genetivus sg.	accusativus	cuius?	genetivus; ten sam rodzaj i liczba	
zamiar	założenia	miast	zamiar	miast	mających być założonymi
			zamiar	miast	założenia
spes	liberandi	patriam	spes	patriae	liberandae
cuius?	genetivus sg.	accusativus	cuius?	genetivus; ten sam rodzaj i liczba	
nadzieja	oswobodzenia	ojczyzny	nadzieja	ojczyzny	mającej być oswobodzoną
			nadzieja	ojczyzny	oswobodzenia

Wyrażenie z gerundium i wyrażenie z gerundivum tłumaczą się TAK SAMO

NOTA BENE

Jak odróżnić gerundium od gerundivum w tekście?

- GERUNDIUM** występuje tylko w *singularis neutri*. W *pluralis* może pojawić się wyraz, którym GERUNDIUM rządzi. Zachodzi tu związek rządu.
- GERUNDIVUM** może stać również w *pluralis wszystkich rodzajów*. Wówczas i rzeczownik (przymiotnik, zaimek, liczebnik), który mu towarzyszy MUSI być w *pluralis*. Zachodzi tu związek zgody.

Jeśli widzisz formę z cechą -nd w pluralis lub/i rodzaju żeńskim, MUSI to być GERUNDIVUM

ZAMIANA GERUNDIUM NA GERUNDIVUM I GERUNDIVUM NA GERUNDIUM

- Zamieniamy gerundium na gerundivum. (*spes liberandi patriam* ∪ (*spes patriae liberandae*)
- Patrzemy, w jakim przypadku stoi gerundium (tu: w gen. sg. *liberandi*).
- Patrzemy w jakim rodzaju i liczbie stoi słówko, którym gerundium rządzi (tu: żeński *patriam*)

4. Na ten sam przypadek (tu: gen.) i rodzaj (tu: żeński) zamieniamy gerundivum (*liberandae*)
5. W tym samym przypadku, liczbie i rodzaju (związek zgody) musi stać towarzyszący rzeczownik (*patriae*)

Znaczenie obu wyrażen jest identyczne: (*nadzieja*) *oswobodzenia ojczyzny*

II. Zamieniamy gerundivum na gerundium. (*spes patriae liberandae* ∪ (*spes liberandi patriam*)

1. Patrzymy, w jakim przypadku stoi gerundivum (tu: gen. sg. *liberandae*). Rodzaj gerundivum nie jest istotny.
2. W tym samym przypadku stawiamy gerundium (*liberandi*)
3. Sprawdzamy, jakim przypadkiem rządzi nasze gerundium (tym samym, którym rządzi czasownik *libero I*). Prawie zawsze jest to accusativus. (Większość wyjątków w tabeli powyżej.)
4. Sprawdzamy, w jakiej liczbie stał rzeczownik przy gerundivum (tu: w sg. *patriae*).
5. Zatem stawiamy przy gerundium w genetivie (*liberandi*) rzeczownik w accusativie (bo *libero* rządzi accusativem) singularis (bo powtarzamy liczbę z gerundivum) (*patriam*)

Znaczenie obu wyrażen jest identyczne: (*nadzieja*) *oswobodzenia ojczyzny*

I. Zamień z gerundium na gerundivum lub z gerundivum na gerundium tak, by sens pozostał niezmienny. Przetłumacz.

1. occasio (okazja) capiendi pilam
2. facultas (sposobność) librorum legendorum
3. spes (nadzieja) reddendi pecuniam meam
4. utilitas (pożytek z) Latinae discendae
5. potestas (moc) liberandi patriam caram
6. necessitudo (konieczność) dicendae sententiae
7. venia (łaska) parcendi vitae
8. cupido (żądza) magni imperii possidendi
9. ars (sztuka) ponendorum movendorumque castrorum
10. ad epistulas scribendas
11. de comparando bonam vitam
12. consilium (pomysł) mittendi legatos ad inimicos
13. ad arma capienda
14. voluntas (wola) historiae discendae
15. tempus (czas) litterarum studendarum
16. de delendo oppidum
17. contra silvas excidendas
18. ad verbum dicendum
19. necessitas liberorum educandorum
20. de alendo equos albos

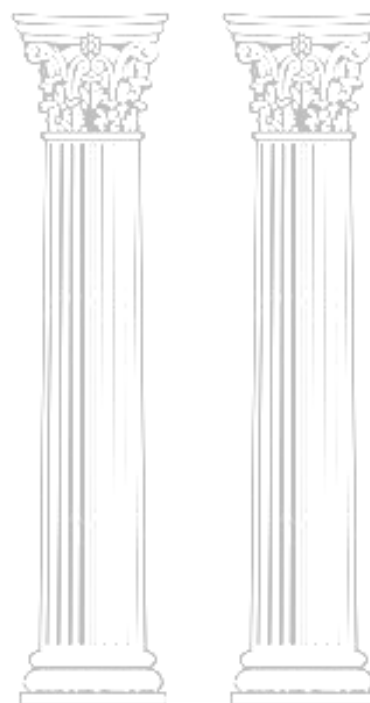
21. potestas belli inferendi
22. ad expugnandum portas
23. de hostiis immolandis
24. occasio capiendi piratas
25. iussum (rozkaz) ad ancoras solvendas
26. de filia viro in matrimonium danda
27. contra tradendum nobis pecuniam
28. ad templa pulchra struenda
29. aqua ad pocula implenda

II. Przetłumacz wyrażenia na łacinę posługując się i GERUNDIUM i GERUNDIVUM

1. Nadzieja na zniszczenie okrętów nieprzyjaciół –
2. Użytek z posiadania licznych niewolników –
3. Możliwość prowadzenia wojny –
4. Okazja studiowania filozofii –
5. Żądza dotknięcia zgrabnej dziewczyny –
6. Umiejętność pisania książek –
7. Wola czynienia dobra –
8. Zwyczaj zakładania białej togi –

spes,ei *f* – nadzieja
 deleo 2 – niszczyć
 navigium,i *n* – okręt
 inimicus,i *m* – wróg
 utilitas,atis *f* – użytek
 possideo 2 – posiadam
 multus 3 – liczny
 servus,i *m* – niewolnik
 possibilitas,atis *f* – możliwość
 bellum,i *n* – wojna
 gero 3 – prowadzę
 bellum gero 3 – prowadzę
 wojnę
 occasio,onis *f* – okazja

studeo 2 (dat.) – tu: studuję
 philosophia,ae *f* – filozofia
 cupido,inis *f* – żądza
 studium,i *n* (dat.) – żądza
 tango 3 – dotykam
 formosus 3 – zgrabny
 scientia,ae *f* – umiejętność
 scribo 3 – piszę
 liber,bri *m* – książka
 voluntas,atis *f* – wola
 facio 3 – czynię
 bonum,i *n* – dobro
 consuetudo,inis *f* – zwyczaj
 induo 3 – zakładam

candidus 3 – biały
 toga,ae *f* – toga

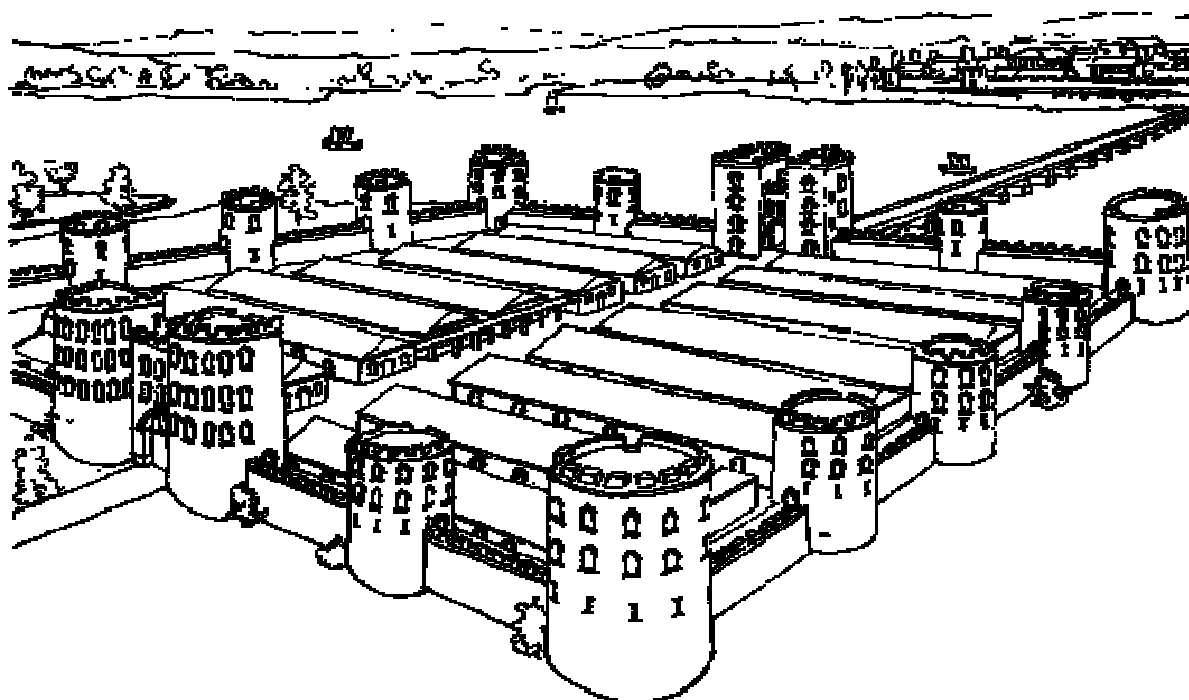
III. Przetłumacz zdania. Zamień, tam, gdzie to możliwe, gerundium na gerundivum lub gerundivum na gerundium.

a. Amicus meus saepe legit et scribit, nam audiendo et legendo amicus meus studet. **b.** Non nobis tantum vivimus, sed amicis fovendis patriaeque defendendae. **c.** De patria defendenda viri cogitare debent. **d.** Inter bella et pericula non est locus litteris studentis. **e.** Romani ad castra ponendum a tribuno mittuntur. **f.** Semper locus est amicos corrigendo. **g.** Philosophi de vita corrigenda disputant. **h.** Galli ad oppidum delendum veniunt. **i.** Graeci ad Troiam expugnandam Helenamque liberandam navigant. **j.** Tribunus suis signum ad navigia delendum

dat. **k.** Cogitando et legendo animus viri boni alitur. **l.** Equi albi a Germanis ad currum sacrum trahendum eliguntur. **m.** Populi antiqui ad deos colendos prompti sunt. **n.** Vir belli peritus dicit nobis multa de bello cum inimicis gerendo patriamque defendendo.

IV. Od poniższych czasowników utwórz gerundium lub gerundivum w odpowiednich formach. Przetłumacz utworzone formy.

OD		UTWÓRZ	WYNIK	TŁUMACZENIE
a.	mitto 3	Acc. sg. <i>f</i> gerundivi		
b.	punio 4	Dat. gerundii		
c.	timeo 2	Gen. pl. <i>m</i> gerundivi		
d.	canto 1	Nom. gerundii		
e.	duco 3	Acc. pl. <i>n</i> gerundivi		
f.	facio 3	Acc. gerundii		
g.	sentio 4	Abl. pl. gerundivi		
h.	peto 3	Gen. sg. <i>n</i> gerundivi		
i.	capio 3	Gen. pl. <i>f</i> gerundivi		

LECTIO DECIMA

IMPERFECTUM I FUTURUM PRIMUM ACTIVI I PASSIVI ZŁOŻENIA Z CZASOWNIKIEM ESSE

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

temat praesentis
mitt/o
1 os. sg. ind. praes. act.

indicativus praes. act.
indicativus praes. pass.

infinitivus praesentis
mittere
infinitivus praes. act.

infinitivus praes. pass.

temat perfecti
mis/i
1 os. sg. ind. perf. act.

supinum
missum
supinum

indicativus imperfecti activi
indicativus imperfecti passivi
indicativus futuri i activi
indicativus futuri i passivi

ZESTAW KOŃCÓWEK DLA IMPERFECTUM

-m / -r	-mus / -mur
-s / -ris	-tis / -mini
-t / -tur	-nt / -ntur

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

INDICATIVUS IMPERFECTI ACTIVI et PASSIVI

TRYB ORZEKAJĄCY CZASU PRZESZŁEGO NIEDOKONANEGO

STRONY CZYNNEJ i BIERNEJ

Charakterystyczną cechą IMPERFECTUM jest –BA. Dodajemy ją we wszystkich koniugacjach do tematu czasownika. W koniugacji III i IV między temat i cechę *ba* wstawiamy spójkę *e*:

1. lauda – ba – m : chwaliłem	3. mitt – e – ba – m : posyłałem
2. mone – ba – m : upominałem	4. audi – e – ba – m : słuchałem

Końcówki osobowe dla tego czasu są identyczne jak w *praesens*, z wyjątkiem końcówki 1 os. sg. act.: - m

IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI

	I	II	III	IV
1	lauda-ba-m <i>chwalilem</i>	mone-ba-m <i>upominalem</i>	mitt-e-ba-m <i>posylalem</i>	audi-e-ba-m <i>stuchalem</i>
2	lauda-ba-s	mone-ba-s	mitt-e-ba-s	audi-e-ba-s
3	lauda-ba-t	mone-ba-t	mitt-e-ba-t	audi-e-ba-t
1	lauda-ba-mus	mone-ba-mus	mitt-e-ba-mus	audi-e-ba-mus
2	lauda-ba-tis	mone-ba-tis	mitt-e-ba-tis	audi-e-ba-tis
3	lauda-ba-nt	mone-ba-nt	mitt-e-ba-nt	audi-e-ba-nt

IMPERFECTUM INDICATIVI PASSIVI

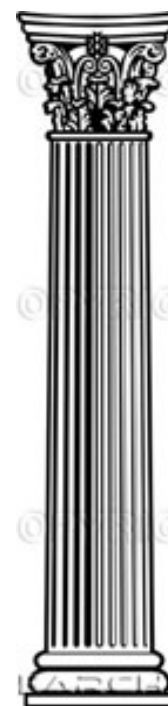
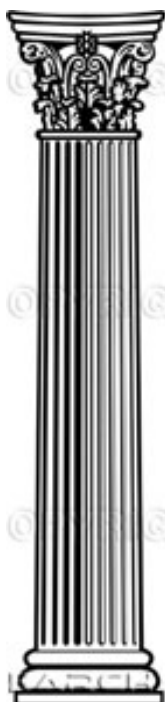
	I	II	III	IV
1	lauda-ba-r <i>bytem chwalony</i>	mone-ba-r <i>bytem upominany</i>	mitt-e-ba-r <i>bytem posylany</i>	audi-e-ba-r <i>bytem stuchany</i>
2	lauda-ba-ris	mone-ba-ris	mitt-e-ba-ris	audi-e-ba-ris
3	lauda-ba-tur	mone-ba-tur	mitt-e-ba-tur	audi-e-ba-tur
1	lauda-ba-mur	mone-ba-mur	mitt-e-ba-mur	audi-e-ba-mur
2	lauda-ba-mini	mone-ba-mini	mitt-e-ba-mini	audi-e-ba-mini
3	lauda-ba-ntur	mone-ba-ntur	mitt-e-ba-ntur	audi-e-ba-ntur

INDICATIVUS IMPERFECTI sum, esse - jestem
TRYB ORZEKAJĄCY CZASU PRZESZŁEGO NIEDOKONANEGO

	singularis	pluralis
1	eram <i>bytem</i>	eramus
2	eras	eratis
3	erat	erant

INDICATIVUS IMPERFECTI possum, posse - mogę
TRYB ORZEKAJĄCY CZASU PRZESZŁEGO NIEDOKONANEGO

	singularis	pluralis
1	pot-eram <i>mogłem</i>	pot-eramus
2	pot-eras	pot-eratis
3	pot-erat	pot-erant

INDICATIVUS i IMPERATIVUS FUTURI PRIMI ACTIVI et PASSIVI
TRYB ORZEKAJĄCY i ROZKAZUJĄCY CZASU PRZYSZŁEGO PROSTEGO
STRONY CZYNNEJ I BIERNEJ

CZAS NA TEMACIE PRAESENTIS

ZESTAW KOŃCÓWEK DLA
FUTURUM

FUTURUM PRIMUM tworzy się przez dodanie
do tematu *praesentis*

-o lub -m / -r	-mus / -mur
-s / -ris	-tis / -mini
-t / -tur	-nt / -ntur

1. dla koniugacji I i II: cechy B (-BI, BU),
 2. dla koniugacji III i IV: samogłoski E (w 1 os. sg. -A)
1. **lauda- b-o:** pochwałę, będę chwalił
 2. **mone-b-o:** upomnę, będę upominał
 3. **mitt-a-m:** pošlę, będę posyłał
 4. **audi-a-m:** usłyszę, będę słuchał

FUTURUM PRIMUM INDICATIVI ACTIVI

	I	II	III	IV
1	lauda-b-o <i>pochwałę</i>	mone-b-o <i>upomnę</i>	mitt-a-m <i>poślę</i>	audi-a-m <i>usłyszę</i>
2	lauda -bi-s	mone-bi-s	mitt-e-s	audi-e-s
3	lauda-bi-t	mone-bi-t	mitt-e-t	audi-e-t
1	lauda-bi-mus	mone-bi- mus	mitt-e-mus	audi-e-mus
2	lauda-bi-tis	mone-bi-tis	mitt-e-tis	audi-e-tis
3	lauda-b-u-nt	mone-b-u-nt	mitt-e-nt	audi-e-nt

FUTURUM PRIMUM INDICATIVI PASSIVI

	I	II	III	IV
1	lauda-bor <i>zostanę pochwalony</i>	mone-bor <i>zostanę upomniany</i>	mitt-a-r <i>zostanę posłany</i>	audi-a-r <i>zostanę usłyszany</i>
2	lauda-b-e-ris (re)	mone-b-e-ris (re)	mitt-e-ris (re)	audi-e-ris (re)
3	lauda-bi-tur	mone-bi-tur	mitt-e-tur	audi-e-tur
1	lauda-bi-mur	mone-bi-mur	mitt-e-mur	audi-e-mur
2	lauda-bi-mini	mone-bi-mini	mitt-e-mini	audi-e-mini
3	lauda-b-u-ntur	mone-b-u-ntur	mitt-e-ntur	audi-e-ntur